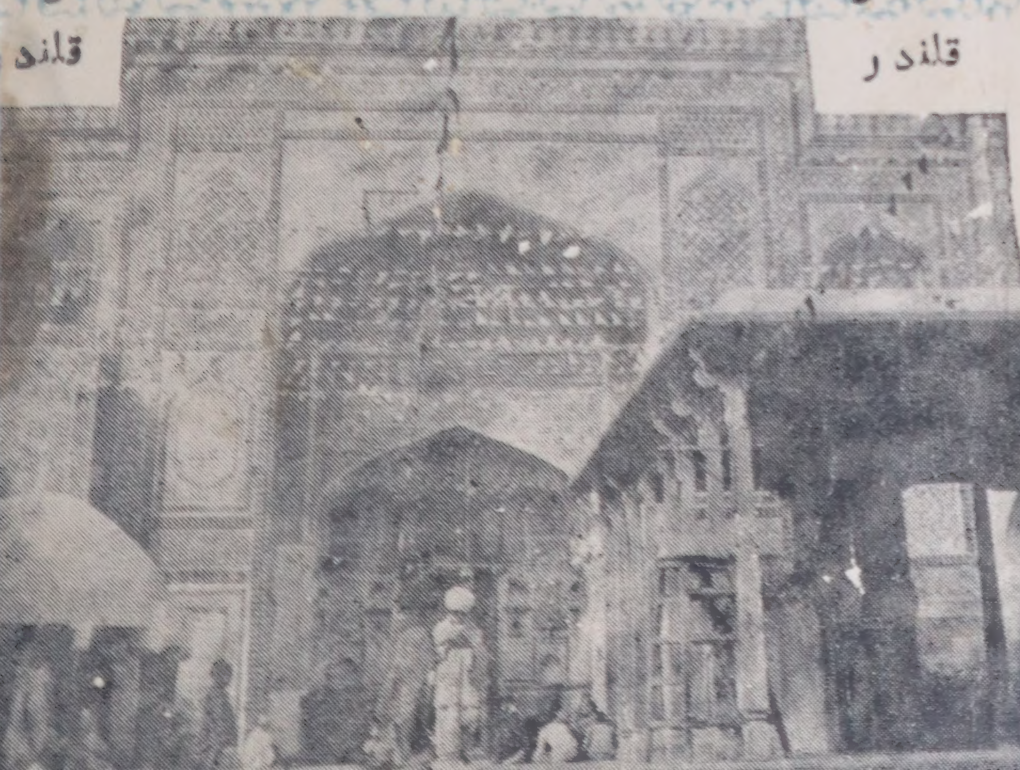
آتم درشن - گياني سائين ٽيرٿداس

اوتارو اديس

ئم درشن

ماني سائين ٽيرٿداس

أ

ز

ق

ل

م

نارائڻ ڇتانند ميراني

[١٩٧٨-٧-٤] [جلد ٥٠٠

قيمت:- ٧-٥٠ روپيه

ڇاه ۽ ليکڪ

Printers :- Sunder Printing Press, Kaiserganj, Ajmer

Publisher:- Shri Narain J. Merani, M. A.

آدبي سنگم - شايع ڪندڙ

The Happy Literary Publishing House, Ajmer

C/o Gurbux Murlidhar Merani, B. A., LL. B.

D-12, L.I.C. Flats, Ranade Marg, Alwar Gate, Ajmer

سرورق

"اُچي ناهيم الهين عبدي، جو آئُس
ڪائي چاڪر چانيان ڪائي خاصو رئُس
هڪ ڏيکيان، پيو لاهيان رنگا رنگ لبيس
ڪائي سالڪ سنڌ رال ڪائي عين اُوئُس
سيوهڻ سجدا ٿو ڪريان بيدل اي درويش."

بيدل صوفي

"سيوهڻ سجدا ٿو ڪريان." ڇا ڪونه؟ شهباز قلندر سُر صوفي لاڪوفي درويش جي درگاه دراز اَس اَهي. ائين الهاس چوڻو ته عثمان مروندي جو پوءِ شهباز قلندر جي صفت سان مشهور ٿيو سو درويش سيوهڻ شريف جي ذڪرڻ ۾ ڪونـي ته ڪلو ميٽر ڏوري ٿي اُچي دارو جمالو هو. شهر ۾ پير فقير اُچيٿي جهجها هٿا سي هن درويش کي ڪٿي نا گهرڻ ڏين. اهو وقت هو جڏهن، شهر جي هندن مان ميراني ناواٽي ڪٽنب جي بزرگن سانئين عثمان مرونديءَ کي کاڌو خوراڪ پهچائڻ جو پاڻ ڪر سر ڪيو هو. جڏهن آخر ۾ درويش شهر ۾ اُچي پنهنجو ٺڪاڻو ڪيو ته هن پريوار سان لاڳاپا گهاٽا ٿيندا ويا. سنه ۱۳۵۰ع ۾ درويش چولو ڇڏيو ته شعبان مهني جي ۱۸-۱۹ ۽ ۲۰ تاريخ لڳاتار سندس ياد ۾ ٽي ڏينهن ميلو لڳڻ شروع ٿيو. ميلي جي ڏما ڏوم جو وچن هن ميراني ناواٽي ملهائيندا آهن. هيءُ بندو انهيءَ رادريءَ مان آهي.

سائين جي چاهي - نه ويرم ٿي ناهي

شادي مراديءَ ھيٺي اچڻ وڃڻ ٿيندو آهي - اڄکان سال ٻاٽجي پرڪاش موتومل حيدرآباديءَ جي شاديءَ لي ويو هوس. بيان ۾ رهندو آهي. بيان ۾ ماروت سانوڻ جي گهوٽ جيوترام گياني، جو ساڌو ٿُن آهي، ان سان گڏجڻ ٿيندو آهي.

مشغولين جو ذڪر نڪتو، نڏهن پنهنجا ليک ڏيکاريا مانس. ڏسي پڇائين ته هي درويشي رنگ ڍنگ، جا مضمون ڇپايو ڇو نه ٿا. اِمڪ وچان پڇيائين. مون موٽ ۾ لکڙيءَ دل اُلڙ ۾ چيو، ته سنڌي ساھتڪار جي بھوسيءَ جي حالت ڏسي، دل نٿي چاهي ته جيب خرچ ڪري، سر درد پرايان ۽ در در پيي ٻاڏايان ته آهي ڪو اُدو يوسف جو هيءَ اِڇي لي ڪاري نهنگر مون ونان ڪٽي وڃي.

ڪلي ڏنائين. ڳالھ دل سان لڳي آهس. زندگي وارو آهي. چيائين اٿين ته چندو چيرو ڪنو ڪري سگهجي تو پر مهنجو مطلب آهي ته مهنجي بوج پٽ سائين ليوڻداس گيانيءَ جي ياد ۾ ڪٽي ڪتاب ڇپايو.

ٺٽو ڪو ٽيو پينو هو. گڏپا ته اُڳي ۾ هتاسين. گڏپاسين اَن ڏنهن به. پر جڏهن سائين چاهي. ڏينهن پڌر تاريخ ٧ سيپٽمبر ١٩٧٧. اَلائي ڪنهنجيءَ بُڌ ڪارج سِڌ لي ويو.

ناراڻ قلندري

مهاڳ:-

هر هڪ انسان سک ۽ شانتي چاهيندو پر آهي دکي ۽ اشانت. ڪارڻ ڪهڙو؟ جن پدارٿن ۽ پراڻين کي هو سک جو سروپ سمجهي ٿو، اهي سڀ ناسونت آهن.

نانڪ دکيا سڪل سنسار،
سو سکيا جس نام آڌار.

جنهن نام جو سهارو وٺي جيو سکي ٿي سگهندو اُن سان اسانجو ناتو ٽٽل آهي. اهو نام هڪ شڪتي آهي جنهن کي رشي مني آڪاش واڻي يا نرمل ناد ڪوٺين ٿا. اها پرڀو، پرڪاش ۽ امرت جي لهر انسان جي مستڪ ۾ آهي. پر چاڪاڻ ته اَسانجو ڌيان ٻاهر مُکي آهي، انهيءَ ڪري دکي ۽ پريشان آهيون.

مطلب ته، يا ته اهو سنت مهاتما سکي آهي، جنهن پنهنجي خيال کي نام سان جوڙي پرماتما کي پاتو آهي، يا ته انجو شيوڪ جنهن سنت کان نام جو ڀيد وٺي سماڌي لڳائي پنهنجي اندر ان نام روپي امرت کي پيتو آهي. ڪبير صاحب فرمائين ٿا:-

”ساڌو سو ستگرو موهي ڀاوي،
نام ڪا ڀر ڀر پيالا آپ پيوي موهي پلاوي.“

سر ورق تي شهباز قلندر جي درگاهه جو چتر آهي.
گنبذ عيوض، جو چتر ڏنل آهي سو وشنو پرماتميءَ
جي پاولا جو پرتيڪ آهي. 'اَدب' هڪ وسيع شبد
آهي. روحاني ۽ مجازي ليکڪ ٻئي اَچي وڃن ٿا.
'اَ.ب' مان لڪتل آهي. سوچ هن نڪتي ڪرڻو آهي
ته اَدب پنهنجي خيالات اظهار ڪندي اوچ آدرشن
جو ڪيتري قدر لحاظ رکي ٿو. "آدرش" جالي واد
جي دائري کان دور آهي. 'اَدب لامڪان' جو مطلب
ٻه اهو ئي آهي ته رچيل سارو سنسار اَدب جو مڪان
آهي. سنڌس کو خاص مڪان ڪونهي جنهن جائي
هوءَ گڏ ٿئي. هوءَ لامڪان آهي ڇاڪاڻ ته هو سڀني جو
آهي. ۽ اهو ئي گڻ صوفيءَ جو آهي. هو لاڪوفي
آهي. صوفيءَ جي اِها صفت شاهه صاحب ڳائي آهي
"صوفيءَ صاف ڪيو ڌوئي ورق وجود جو." جو
صاف دل سو صوفي ۽ صاف دل وشنو پرماتمي جو گڻ
آهي. سنڌس جنم استان هڪ اتفاق آهي. ڪٿي نه
جمو. ڪي ته ماءُ پيءُ هوندا ئي. اهو ته قدرت جو
دستور آهي. پر جڏهن ملڪ الموت وٺڻ ايندو ته هر ڪو
ڪيس پنهنجو سمجهي ياد ڪندو. تڏهن صوفي لاڪوفي
۽ اَدب لامڪان اَدب جي ساهميءَ جا ٻه پڙ برابريءَ
۾ نڪ ٻيٺل نظر ايندا ۽ جت آهي مهاپرشن جا گڻ گائڻ
۾ اچن سو "اوتار و اَدبي."

پيدا، آئمر ودنا ۽ گيان سماڌي ھر گل جي نزاڪت نرالي آھي جا من کي معطر ڪري ٿي ڇڏي. پستڪ کي جتان به کولي ٿو پڙھجي ته ھڪ الوڪڪ روحاني راحت ٿي ملي. در اصل شري مراڻي ھڪ انڪل روحاني لعل کي پرگھٽ ڪري سندي سماج جي وڏي شيوا ڪئي آھي.

ڪاش! ھن پستڪ کي پڙھي، سنڌي سنگت ڪري، تمام سان چت لائي پنھنجي زندگي سڦلي ڪريون!

منگھارام ديال

اجمير.

شڪرگذار آھيان

١. ھري ھماڻي اديب اُجتنا پبلڪيشن اجمير واري جو جنھن ھن پستڪ جي قلمي لکت پڙھڻ ۽ ڇپائڻ ۾ دل ۽ جان سان ساٿ ڏنو.

٢. پروفيسر چيتن ليکراج ماڙيوالا بالدرا، ممبئي واري جو جنھن لال شھباز قلندر جي درگاه جو فوٽو مھرباني ڪري ڏنو.

ساميءَ صاحب جن جو هيءُ وچن آهي :-

"ڪنهن ڪون ڪين لهي، اوڏا ڪلف اندر جو،
لوڙي ليرنهه لب ڪري، ڏک اک سڀ سهي،
تياڳ ڪري گهر ٻار جو، غنا مجهه رهي،
ساڌو سو ئي هوي، ٿو سگهي لکي ساميءَ چوي."

ڇا اهڙا مهاتما ڏٺا ۾ موجود آهن؟ در اصل، دني
ڪڏهن به اهڙن سنتن کان خالي نه رهي آهي :-

"آڳ لڳي آڪاش کي، جهر جهر ڪري انگار،
سنت نه هوندا جڳ ۾ جل مرندا سنسار."

اهڙن سنتن جي سرشتي ۾ سائين ليلا داس گيانيءَ جي
هڪ اوچ درجي جا روحاني رهبر هئا. الوڪي تياڳـ
۽ وئراڳ جا صاحب هئا. ۽ گرهست ۾ رهي به سـ
تياڳي هئا.

گرو نانڪ ديو جن جا وچن آهن -

"گرهست ۾ جو رهي اداس،
ڪهه نانڪ هم تاڪي داس."

شري ليلارامداس مهراڻي وڏي ڄاڻڪهي ۽ شرڌ
سان سنڌي جهوڙن جا املهه ورتانت ۽ هيرن ماڻڪ
کان وڌيڪ قيمتي وچن ۽ نڪتا گڏ ڪري هن ننڍڙ
پستڪ ۾ درج ڪيا آهن. هن روحاني گلدستي
۾ موهيندڙ ٻهڪ آهي. ستگرو‌ه جي شرڻ، ونماه
پريم، نياز ۽ صبر، اپاس ۽ ڪرتي، علم ۽ عمل ج

۱۴- تصوف ۽ ويدانت، شاهه، سامي ۽ بيوس
۱۵- جڳياسو ڊاڪٽر چوئٿرام گدواڻي
۱٦- هيمون ڪالاڻي.
(ڇڙوڇڙ ادبي رسالن ۽ اخبارن ۾ ڇپبا تان
آيل آهن)

- نظم - (ادبي سيائن ۾ ڪولنا پاٽ جي طرز اچار ڪيل)
۱- اخلاص ۲- تون شهباز آهين ۳- آدم جي ڪهاڻي
۴- شمع شرمائي ۵- عشق جو مرض (حق جي
ڳولا) ٦- عشق جو عزاز - عزازيل ۷- عشق جي
براث، عيسيٰ موسيٰ ۸- عشق جو ناٽڪ
۹- تا متي ڪاڪ عاشق نچن ۱۰- سفر ۱۱- قلندرا
آئين ڪر ڪهڙي! ۱۲- سوداگر ۱۳- سنتن ڪيو
هٿ ۱۴- نه چا ٿي پيو ۱۵- چرش چڙهي ڪنگري
۱٦- هت حالت نائهه طريقت ۱۷- حڪمتي حڪم
۱۸- سون ٻرندو خزانو ۱۹- گگن ۾ ڳُڏي ۲۰- وڻا
لپ لري ۲۱- تون ٻاٽ وقت آهين ۲۲- حال ڪيا
بدحال ۲۳- نه واٽي لي پيار ۲۴- سنگت جو سنهو
۲۵- اقرار ڪر نينگر ۲٦- داد و فرياد ۲۷- بيحد
۾ سهڻو ۲۸- پيغام ۲۹- امانت عشق جي آهي
۳۰ پيدايو، مدد بهار.

English :- 1. Beyond The Horizon with Shah Abdul Lat
2. Sindhi Folk Tales, Metaphysicalized (In ver
3. God Is Law - A Force Behind Gandhian C
of Truth and Non-violence.

سِڪ ڏي اِنهن ڏهاڙي ڏيولي
نڪو زور نڪا ڪا ٻولي
ڏيو اِنهن اَسرو ساعت صادق ڪو اُڀندو
جو هيءَ ذخيرو ادب جو روشن نيئهن تي ٿيندو

الف - روحاني رازدان
١- شاعري ڪليد
٢- شاهه ولي شاهه جو ديو ۽ ديهانتش.
٣- آدم جي ڪهاڻي - شاهه جي زباني.
٤- شاهه جي واڻي جا مُراقبي مان آئي.
ب - تنقيد - ١- "شاهه جون سورميون" -
پروفيسر لالچنداس پهريا
٢- "شاعر بيوس" نئون مرڪز.
ب - قصا ڪهاڻيون ۽ ناٽڪ - ١- بابا ٢- پرديوان
٣- پتي ورت عرف مرادي رائو ٤- آدورتي
آرتي ٥- ملڪ تي لذو ماڳ.
پ - مضمون - ١- سُڪي جيون ٢- خود ساوري
٣- خوديءَ ڪيم هوار ٤- سنڌ جو سر
٥- سنڌ جا انقلابي شاعر، دلپت، روحل ۽ س
٦- شاهه جو وارث سچل سرمست ٧- وحدت وا
ساڌي سلمت تُجان ٨- شاعر بيوس جي وا
٩- وسرندڙ ورق، شاعر لولارام عاجز ١٠- اوج
جو ادب ١١- قومي ونر پروانا، سنڌ م
ديس جا ١٢- رقص بادشاهه ١٣- محتا

ابدي احوال

صفحو

فهرست

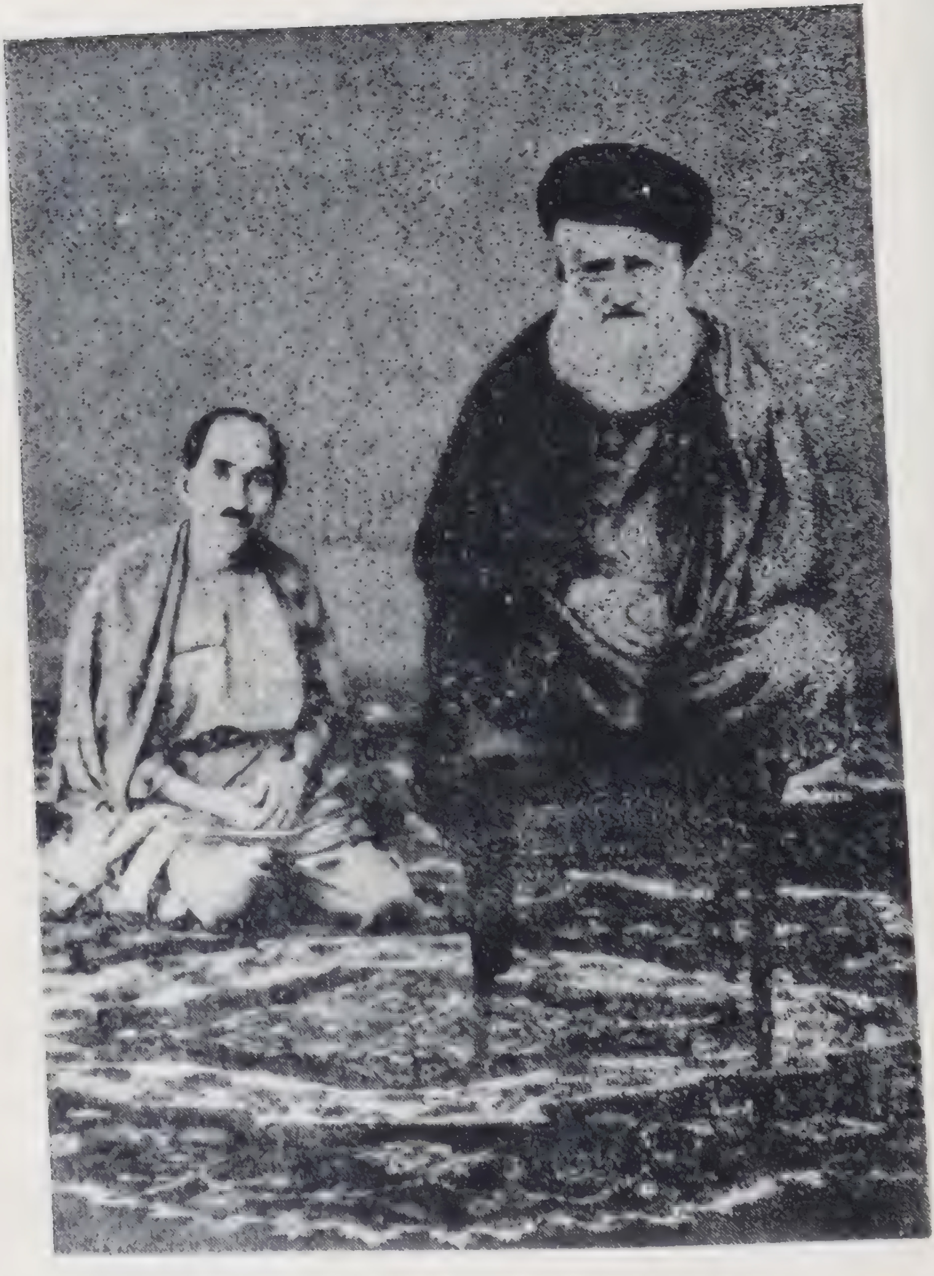
ڏکيا اکر

صفحو	اکر	معنى	صفحو	اکر	معنى
١٧	ڪثرت	گهڻا، آدم		لسان	آ
	وحدت	هڪ، خدا	٤٨	لغو	الما، آلم ل
	لاالهي	حق جي هستي	٥٥	ذائقو	رمز، ڀاو
	لاهودي	لامحتي		ذاهي	سياڻي، اڀ
١٨	راست	ساچو		تصديع	جفا، ر
	چپ	ڪاڙي		صعصع	فن،
٣٨	آستولر	مهان استتي، مداح		جمعيت	قرار، آ
٤٢	ڪژنست	جاڻ ڪان پري		حسرت	غم، ار
	اکره	لشڪرم، ڪرڻا رهت		عبرت	عبر
	اچل	اٽل	٦٤	ڪالي	سراڻي سرمي
٤٣	آڪاس	بوال، ڪجهه ل		ولن	آ
٤٦	گيڻ	جاڻڻ لوڪيڻ ابهور	٧٤	لوڪ	پدار
٤٧	گهه لهه	گرهڻ ڪر	٧٥	دَوَد	دونهون، غبر
	پهري،	طرنهو	١٠٨	حرمت	عز
	ڪت	شت، چه		وجهه	اجورو، معد
	چيد ڪر	ٻار ڪر	٨٤	سڪانا	ڏڪ
	شبه	ٻڙي، خالي		ڦطس	پيل
				پاڙيا	ٻارڻ ڪيس،
			٨٥	طان	طلاق،

ساڃهُ هُئي سنڌ! تابعدار تما! ڇا بات ڪريئو باقي! (٣١)

شناس - شرڪان ٻوچومل جيولرام (ڪري)
رٽائرڊ ماسٽر صاحب - اجمير.   بس پرشف

هٿ ٻڌي اَدب جا، لڳي آهيان اُن سَرن
شل نہ سي وسرن، نظر جنهين نوازي آهيان.
قلندري (صفحو ٨٠)

روضۂ مبارک سچل سلطان صوفی
شاہ درازشریف

حق الحق جو بُلند دروازو
درگاهہ دراز

سيوهڻ شريف

سڄڻ سڄي سونهارن جي لاهي پيشي پُٽ ٿين. پوءِ جهڙو سرسبز سا، جت ست سڄڻ جهڙا اهن.

سا سنڌ اُتهڙي سيوهڻ شريف جهڙن سوني ۽ مسندي ۽ هيري جهڙا لال ڏئي، سنڌ ساهتيا جو مرڪز. جت هڪ طرف شهباز قلندر جي درگاه تي فقير جي ڌمال وڄي- مسلمانن جو مڪو مدينو - ته ٻئي طرف ورن ديوتا لال جهولڻ جي ٿان صاحب ۾ اکر جوت ٻري ۽ پوره ڦٽي ۽ گهنڊ گهڙيال وڄن، تڏهن اُتاري لعل جي گانءِ اسر ٽڪرن جي شيوڪي سنڌ درياس پرديس هاڪاري - سو سنڌو نديءَ جي ڪناري آڳاٽو ٻڌل شهر سيوهڻ شريف هتان ٿهي نظر قبر ڏ هن پر -

درويش گياني سائين ليرتداس جا آباڻا پڪا سيوهڻ شريف جي پکيڙ ۾ آيا هئا. تڏهن درويش جي گٿن جا گيت هن پستڪ ۾ گاٽال آهن. اهو هڪ سبب آهي جو پستڪ جي سرورق تي ساد ۾ لال شهباز قلندر جي درگاه جو ديدار ڪرايو ويو آهي - پر ڪوي سبب هئڻ پڻ آهي ته ليکڪ سيوهڻ جو رهواسي آهي ۽ سندس تخلص قلندري آهي- حوالو پوري رکڻ خاطر صوفي مولچند ناواڻي ۽ جي صورت ڏاڻ ته روا سمجهي- شهباز قلندر جي ميلي تي عمراني ناواڻي براڊري جو مکيا پڻ ۽ مراد جو پُر مقبره شهباز تي چاڙهڻ لاءِ با آدب سر تُس ۾ آتش بازي ۽ دهل دمامن وچ سر مٿي رکي ويندا هئا.

نالو وٺي اَلک نرنجن جو

نمو شري گُڻيش گا کريون.

آتم درشن - گباني سائين نيڀرتداس

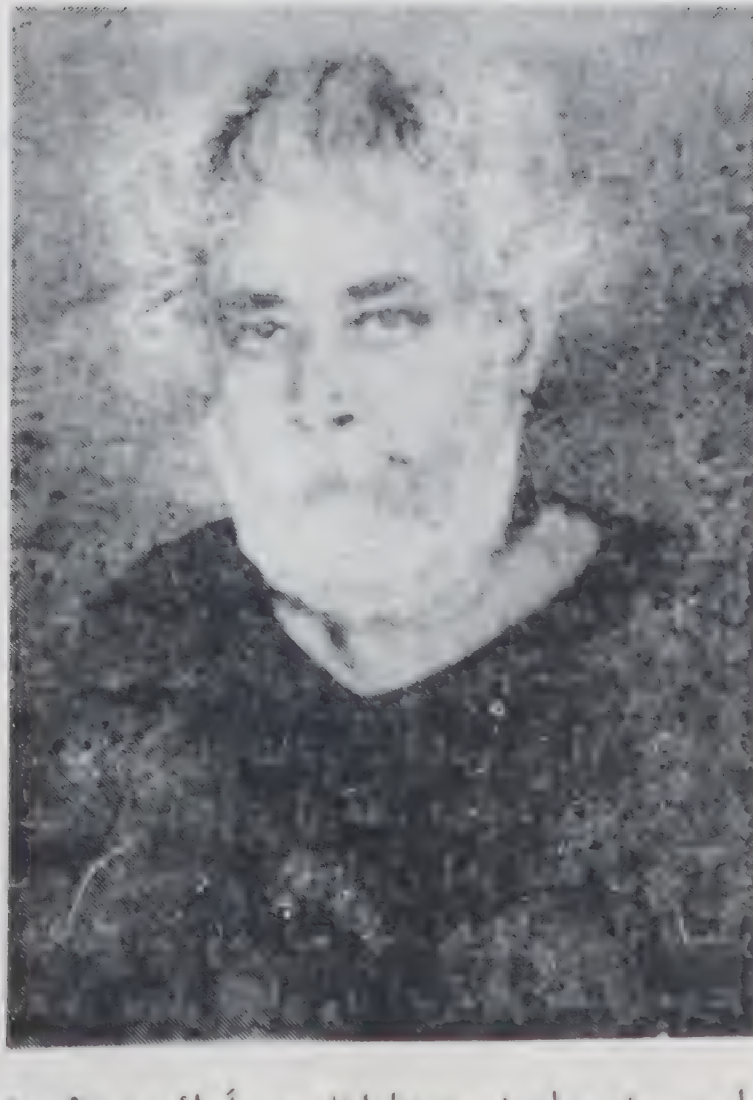
اوتارو اديين

شهباز قلندر

نارائڻ قلندري

دادا صوفي مولچند

سرڳواسي صوفي مولچند جن پڻ اِها رسم اَدائي فرمائيندا آيا.

هن براد ريءَ ۾ هن کان اڳ سائين ليرُنداس ميراڻي صوفي ٿي گذريا هئا ۽ ڏهنڪان اڳ صوفي دليپت ناواڻي-واد جي نمرتا مورتي هئا. صوفي دليپت جن هميشه ڪنڌ هيٺ ڪري هلندا هئا. پڇڙ ۾ سوب ڏنو هئائون ته شهنشاهه قلندر جو هڙ سيوهڻ شريف آهي تنهن ۾ اوچي پاڳه ڪئي هلان.

ملاقات

طالب ڪيو ديدار هو
مهر درگاهه دراز جو
سُٺو عشق جي اوتار جو
حق غنمي ساز هو!

'حق غنمي ساز!' ڪا ڳجهارت نه آهي، بار، مهربا سچا! غيب آهي. نه ئي پٿري بُتَ آهي. حق جو آهي! لنهڪري هر جڳهه موجود آهي." حق موجود. سدا موجود." هيءَ هڪ اڪيو ڪلام آهي. درازن جي سائين سچل جي رنگين چتر لاءِ اڪيل پڙهيو اٿم. سا سهڻي لصوار، ٻئرسٽر گيانيءَ جي سپتر جيوترام جي مڪان، سيهان، بمبئي ۾ عاليشان شيشي جي ڪٻٽ ۾ رکيل ڏٺم. پنهنجي ٻئرسٽر صاحب، نماڻي صورت، گوڏا موڙي، با ادب ويٺا آهن. جوت ٻري پيئي.

'عشق جو اوتار!' هن پنڊ جي هار ڪير هٿي! بيدل صوفيءَ هيءَ ڪلام سائين سچل سرمست جي شان ۾ چيائين درگاهه دراز لي سجدو ڪري پيو آهي. سائين

چاهه ۽ لکڪ

(١) نه آهي عزازيل لاءِ، نه محمد جو
جو آهي ڪيس ٻهرو اطهٺيءَ ابدالسو

(٢) هو عاشق؛ باقي عالم سارو سڌ آڙائو
سکي ڪير لهن برميچي! مون قلندري چوائو
نه پر فرق، سالڪ رکن جو، لهن ڳالھ مجهائو

(٣) نه سمجهان، نه ڄاڻان؛ ڳهيلو جو آهيان
ملي جو نه آهي، اڄان وات مون ڪي
هلڻ ڳالهه اوچي، نه حقدار آهيان

هن پستڪ ۾ جا گيان وارتا قلمبند ڪئي ويئي آهي سا انهن نُڪتن جي آڌار. پهريون آڌار آهي سندن پرڀين ۽ ڪٽنب جي پالين جي مک مبارڪ مان ڪٺو ڪيل احوال. اهڙيءَ اوسٽ سائينءَ جي دل جو راز، پنهنجيءَ هڏيءَ ٻل ٻروڙي، پاٺڪن جي لاءِ پيش ڪيل آهي.

مراد هيءَ آهي ته جيڪڏهن پاٺڪ هن پستڪ پڙهندي، فيلسوفيءَ نقطي نظر کان اوڻائي پوڻائي محسوس ڪرين ته عيار مون ڪمٽيءَ مُهڙ ڪرين ته ڪي، ۽ نه ڪ منهنجي محبوب گيانيءَ کي.

سڀئي اموُل محمد فقيرن درگاه درازن جي قطار ۾ شمار هئا. سندن گدي نشين جسماني جوڙ ڪير ۽ هجي پر سندن روحاني وارث سائين ليرنداس گياني هو.

گياني، گيانچندائيءَ جو ڇوٽو اسم آهي. ۽ واه جو محبس راز سمايل آهي! گيان ڀرائڻ جي محڪم ارادي دنيوي عدالت کي ترڪ ڏنائون ۽ روحاني عدالت جي نيمن جو پاٺ پڙهڻ لڳا. ورهاڱي بعد ڇڏهي ڪٽي ۽ صوفياني سنڌ جي ياد هند ۾ ٽاري رکڻ جو شرف هنن کي باقاعدي حاصل ٿيو.

سائين گياني ڏوهي پستڪ پڙهندا هئا. ان مان ٻه، ٽي ڪرشڻ ڀڳت مالا ۽ رسالو درويش ٻلي شاه جو، سندن دل جي طاقي آهن. پنهنجي خيالات کي هڪ من هڪ چمت ڪائي رکڻ لاءِ انهن پستڪن جي آيان ڀليان حالي پيا شامل ڪري، مختصر ۾ جدا جدا نڪتا لکندا رهندا هئا. ڇا ته ايهاس ڪيل ائن! اهڙيءَ رمز ۽ سلسلي واهي پنهنجي اندر جي امنگن جو نقشو ڇٽيو ائن جو پڙهندڙ کي اهو صاف ظاهر محسوس ٿئي ٿو ته سائين پنهنجو پاڻ کي سمجهائڻ جي من مراد، دل جي پنڊيءَ لي روحاني مشق پچائي رهيا آهن. سلسلو به اهڙي مڪمل طريقي رکيل آهي جو جيڪڏهن ڪو شائق چاهي ته ان آڌار هڪ خاص عمدو هدايت ڀريو مضمون لکي سگهندو.

"سچل سارو سچ ٿيو، منجهان ڪثرت ڪُلّ
اَلف مان آدم ٿيو، ڪري هنگامو هُلُ
جيڪي ڏسين ڏٺ ۾، سو اَٿيئي منجهه انسان
نسُورو نيشان، سچُل سڀ سرِ ۾."

يعني ڪثرت وحدت ڪلّ اِهو سرِ اَليئي. ٿوڪند ڏام آهي. سرِ سرِ ڪوئي فرق ڪونهي. ۽ ٿنڪون ۽ ٻانهون سڀ انسان آهي. جمع مرڻ جي وچ وٿيءَ سڀ پيا ٿا دم کڻن. اِها واءُ آهي جنهن زور سڀ جيئُن ٿا. ڪل جيوَ جنتر سلطنت وارو منڊل ٻاهون ٿا. ٿين کي ڪو سسار چوي، يا چوي ڪائنات، ته حقيقت جي حساب ڪاڻي ڪمي ٻيهي ڪانه ٿي ٿئي.

سائين سچل جي ٻولي ۾ هن پيد اَپيد منڻ جي ڏَس ۾ پختو قدم آهي. ستگر ۽ مرشد شبد اهڙي انداز ڪم آندا اٿن جيئن سندن ڪلام ۾ لعصوي ٻُوءِ نه اچي.

"لانفيءَ جو ڪلمو موڪي مرشد پاڻ پڙهايو
نابوديءَ جي لهي اندر ستگر سير ڪرايو."

لانفي ۽ نابودي، سائين مطلب، حق جي طالب جي حالت آهي.

نابودي حالت جسم ڪڏهن ٿو اچي؟
پاڻ کي ڪجهه نه سمجهڻ.
نه. پر گمان کي وڃان وڃائڻ.

حق الحق

أنا الحق - عبدالحق. حق نه رهيو حق. هيءَ اهڙو اسم ذات آهي جنهنجو اسم عام نه اسم خاص ڪا صورت ونئي نظر نهال نه ڪري سگهي. حق معني سچ. هن ڳالهه تي جهڳڙو ڪونهي. پر سنڌ وادي ۾ حق بابت ڪائي نه ڪائي صورت ٺهي ڪري جهڳڙو ضرور ڪيو آ. سچل سائينءَ اهو جهڳڙو ٻڌائيندي سوال، نه ڪيو ڪير آهين، جو جواب ڏيندي چيو هو:-

"جوئي آهيان سوئي آهيان
هندو مومن ناهيان."

ڇا نه سهڻو ڏنو جواب آهي! سائين سچل جي درگاهه هن فيصلي جو يادگار آهي.

مان آدمي آهيان. جيسين دم اچي وڃي ٿو تيسين آهيان. پوءِ جو پتو ڪونهي. اڄ الائي ڇا هوس. وڃي الائي ڇا ٿيندس، ڪنهن ڪل ڪنهن کي؟ لاڏهن چوٿون نه حال جي احوال پڇو ره، ۽ هيءَ سرلو جو ڏسينٿو سا اُلٽو سمپورڻ سمپتي سمجهه.

وڃين ڪٿي ڪاڏي ٿو، نظر اچئي سڀڪو الله.

پيارا! ايمان رکي چئو ته جي سچل ٻالي هن مصرع جو پورو پيرو نه هجي ها ته هجي ۽ ورهاڱي سبب سامهون جو سلوڪ ٿئي ڪري اچارڻ ۾ هڪ لڳي ها؟ سچل جا ڪلام جهڙا ساڃهه جا سلوڪ. پاڻ چاهي پاڙ، پنهنجي مد نظر، سڀڪو نالو چوڻ ته درويش سچل آهي يا سچانند. پنهنجي دل ڀاڻ کي هدايت ڪندي چوندا:

”مرشد حضور هادي جي، صاحب پاڻهون پڌري وهندن،
جنهن جوانئي مرشد چوندن. ڪلمو ڪفري ڪهندن،
ڏسڻ ۽ گوبند صورت ساڳي، راه انهي ۾ رهندن،
رنگ رتي جي رنگ ٿئي، سچا! ناءِ انهي ۾ لهندن“

هن هدايت جي حساب ڏسجي ٿو ته پيرو سائين انهنداس جن، پنهنجي مرشد، سائين سڀئي جن جي پيشان ڪونڌا موڙي ويٺا آهن.

سائين سچل جي درگاه تي ڪفر ۽ اسلام ٻئي سائين ڏنگين حساب جوڙيل آهن. سڌ جي سمجها جو نرلڪ هن ۽ حساب آهي. مسلمان لاءِ گرو ۽ گوبند ساڳي صورت سمجهڻ ڪفر آهي. گرو لاءِ تيئو آدمي. گوبند تيو خدا. آدمي ۽ الله شريڪ سمجهڻ ڪفر آهي. گر جي برابر مسلمانن لاءِ حضرت محمد جن جو درجو آهي. اسلام ۾ حضرت محمد خدا جو پيارو ضرور آهي، پر خدا جو.

وڃان! ڪٿهن وڃان؟

انا الحق ۽ عبدالحق جي بحث اُٿيل وڃان. مان حق آهيان، مان حق جو عبد، ڪُلو آهيان. اِها بحث جي بولي آهي. سا ٻڌي وڃ. مان حق آهيان. انهن منتر جاپ جپ.

هو سرور ته بُت آهي.

جي هان. هو بت خدا آهي، ۽ ته ڪ خدا جو بت. اوڏ ري ڪوڙ لا جيرن. گهومڻ آهيون. براڪي ته.

وڏي منزل آهي! ڪمر ٻار اُلاري!

چيائين مرشد.

لڏهن سائين سچل جن چوندا ته مان اهڙي سنگر لاءِ وار وار صدقي وڃان.

"هيڙو ڏنئي همت وارو، سارو ٻار ڪٽائو،
صدق سچل مان سنگر لاءِ،
جنهن جانب جوش جڳائو."

مرشد جي هدايت جو سلسلو قائم رکندي سچل سائين چوندا:

"جپ، صاحب جو جپ، لا ڳرلتي! ڳر مليئي،
قربانتي ڪسپ سان ڪلفت پيو ڪسپ،
راست لوڙي چسپ، سچل سائيو سنگر ڙ."

طرف ۾ ڪرئي فرق؟ ساهي وجين لما ڏالي

ڇڏي، انهن ڇڏي نه مان خود پٿر پوڄاري آهيان،

”سچل کي سدا سچي ۽ صنم
ڪونهيس ٻيو ڪو ڪم، پٿر جي پوڄا سان“

سچل سائينءَ، ساري زندگي ڪنهن کي قتلام ڪرڻ ۽ تعصب کي ترڪ ڪرڻ جي سکيا ڏيڻ ۾ صرف ڪئي، جنهن ساک سندن گادي نشين پڻ درگاهه دراز جي پت پاري.

شمس الدين، يوسف ترڪيءَ جو زميندار، سائين سچل جي درگاهه دراز تي فقيري خوراڪ ۾، زندگيءَ جا سُهج ۽ سواد ترڪ ڪري، روحاني لطف ماڻڻ لاءِ پڪو پرڻ ڪري اچي رهيو هو. آزمائش مان پار پيو هو، ۽ سائينءَ کي ڏاڍو پيارو هو. سائين جي وفات کانپوءِ فقيري جوت جڳائي رکڻ جو شرف هن کي حاصل ٿيو. درگاهه دراز جو شان هميشه برقرار رکيائون. سهڻي شڪل، لاهوتي بدني بيهڪ، سائينءَ جي حياتيءَ ۾ ئي کين يوسف چوندا هئا. گادي سنڀالڻ کانپوءِ پنهنجو نالو نانڪ رکيائون. چوندا هئا ته مان نانڪ ڏاتو جن جو اوتار آهيان. پنجاب وڃي سکن جي ڪيترن استانن جي ياترا ڪئي، ۽ سندن وچ ويهي، صدق سان سکن سان گڏيل گوشت کيو ۽ لاٿ پرائو.

نانڪ يوسف جي ديهه تياڳڻ بعد سندس سائين، قبول محمد جن، گادي سنڀالي. واه جو نظارو هو سندو

ٻاهر نه ڇڏيو ويو آهي. اِنهيءَ حوالي اشارو ڪندي،
مرشد ۽ مريد جي آپسي سٻنڌ جي سمجهاڻي ڏيڻ لا
ا جي لوڪي مريديءَ مان ڪجهه پراڻو آهي، ته مرشد
ٻ ٻُڌڙو ونساڻ رکي ۽ سچا ٿي رهي. پوءِ پلي ڇو نه هوُ
لوڪي ڪامو ڪٺري پڙهائين ته اون ذوق مان پڙهج

سچل سائين اعزن الله لوڪن مان هو. ٻاهر سچو هو
سڌ جو دارو سالين سچل سرمست. جو عرد هوندو
سو مچيندو. يعني جو تعصب کان آجو هوندو سو سچل
کي شرف ڏيندو ته واه جو ڪلام پڙهندو ته :-

"سچ ۾ مرد ڇو ن ڪٺهن کي وٺي ته وٺي
ڪُوڙيءَ دوستيءَ جو دم ڀٽي نه ڀٽي."

يعني ته سچل سواري جو قسم ڪاتل هو، ته سڌ سر
ڌرم ڀائي، مسلمان، ڀل ڪٺي ڪانوس ٻهن مرڙي وڃن
۽ ڇو نه ڪٺي ڪيس ڪافر ڇون، پر انهن ڏيپ ته جي
هوُ سچ ڇورڻ کان ٻاز نه ايندو. جيڪو سو ولڙو
وٺون وڃ، نعرو بلند ڪندو ايندو. ڪفر ۽ اسلام جي
فرق ٻاڙ پنڙ سڌس زندگيءَ جو سار ۽ آزار هو.

ڪفر! بت پرستي، پر پوڄا مسلمان ليکي ڪفر آهي
چاڪاڻ ته هندو انڪر پوڄا ڪرينڌو ۽ مندر جو ڙائي
بت پوڄا ڪري ٿو، مسلمان کيس ڪافر چوندو.
انهن ڳالهه، سچل پنهنجي ڌرم ڀائين کي ماس ڏيندو

نه وسرندڙ ورق

وڏالا ٻه ڪا ويل آهي.
لکي ٿي ليکڪ، پنهنجا ناهي.
وٺي ٿي لکڻ، مرضي سندس آهي.
گهڙيندي گهاٽ عجب آهي.

سنڌوءَ ڪناري، هن پار، حيدرآباد شهر آهي. ڦليلي واهه، سنڌو نديءَ جي ڦاٽ، شهر جو ولڊر گاهه آهي. شاهوڪاري شهر آهي. سنڌو رڪي واپارين جو مرڪز، ۽ ڪامورن جو ڪارخانو آهي. سرڪاري نوڪري پيشي وارن کي ڪامورو چوندا آهيون. پڙهي لکي ٻه ورگ، ڀائيبند ۽ عامل. هڪ کي پئسي جو ايمان، ٻئي کي ڪرسيءَ جو ڀانور.

پاڻي مڪهمل ڏامرن مل گيانچندداڻي، ڀائيبند ورگ ۾ هڪ ناميارو شاهوڪار سيٺ هو. اولادي هو. ٽن جي قطار هيس. پاڻي امرداس مرلي ڀٽ هوس. وڏڙو هوس نه ڀائيبند جاليءَ ۾ اهڙو ڪر لاکيٽو لال پئدا ٿئي جو عامل جاليءَ سان برميچ ڏيئي ڏوڪ رکي.

هو. سائين سڳل جي درگاهه تي جي هڪ طرف مزار
صاحب جي بانگ طالب کي سائين سڳوري جي ...
ڏ نماز پڙهندي ڏٺو ته اتي الي نماز گذار، ته انهي طرف
توجهه جي مدد سان لاڏ ۽ وجد ۾ هو ته ڏهڪ وڃائي
سنڌ هردي لئي سمجهائڻ ڪر.

هن ڳالهه سائين ليرانداس پنهنجي مرشد جي اڳيان
هئي، ۽ اهي ڏسان ۾ واهي مطلوب اڳيان، عشق نال
طلب پنهنجي ڪندا هئا، ته طالب هو سڌو سالڪ ٿئي.

سندن ڏينهن پنهنجي ۾ جهوري لکين واهي ۽ سائين
سڳوري جي در پيالو ڀري وٺي ها، ته سندس
هاوند لي واپس گهر ورڻ جي اجازت عطا ڪئي. سائين
ٻارڙا ڳرهستي هئا. ڪر ٿيان ۽ ڳرهست وڃڻ جو سهاو
ميل طالب جي پرڪت آهي. سائين اهڙي سڪيا ڏئي
کي ڏني جا ڳوڙهي ٿي ۽ ٻاڙي گهر ورئا.

۱ نومبر ۱۹۱۲ع ۾ وڏي وڪالت، بئريسٽريءَ، جو شرف ماڻو حاصل ڪيائون. وڌيڪ ٻه سال اُتي رهي سنه ۱۹۱۴ع ۾ واپس وطن وريا. چوويهن سالن جي ڳڀرو جوان بئريسٽر لاءِ پاڻيهه جاءِ ڪي ناز هو. گهر ۾ سڌن پڄا هئي. سڌن پُوڄ پتا ٻاني مڱهومل کي پنهنجي سُپن ساڪار ٿيڻ جا ڏينهن نزديڪ نظر آيا.

پر وقت جي رمز جا نيندي آهي سا ڪل صرف ڪال کي ئي آهي. انسان اُن جي اشاري نچي ٿو. بئريسٽر صاحب کي نڪا وڪالت ۾ دلچسپي هئي نه وري ڪو سرڪاري نوڪري ڀڃهي جو شوق. پنهنجي ڪٽي لـ ساڌو هيرانند جيسان کئين سماج شيوا وڌيڪ پياري لڳندي هئي. حيدرآباد ميونسپل ڪاميٽيءَ جا ميمبر ٿيا. سيٺ مڱهومل خود ۴۵ سالن جي عمر ۾ سنه ۱۹۱۸ع ۾ فاني دنيا مان اڏانڊو ڪري ويا. ڪدورت، پنهنجيءَ شڪتيءَ جيڪا ناهيل ڏيڻ ڊاهي پئٽ ڪري چڙيا. بئريسٽر پُٽ جي شادي شادماني جي خوشي ۾ ڪانه نصيب ٿين. ۱۹۱۹ع ۾ شادي ديوان هاساول جهانگيمل واسواڻيءَ جي سپتري سان ٿي. پهريون ٻار، ليلاڻيءَ، ۱۹۲۱ع ۾ اچي اَکڙ وساءِو.

سماج شيوا سان سات سانئين ليرف داس جو لاڙو ڌرمي آلمڪ مشغولين ڏانهن پڻ هو. سڀئي ديو-ديوتائن کي نمسڪار ڪندا هئا. پر بابا نانڪ جن

مراد نري ڪانه هئس. مطلب اهو هوس ته عام شڪتي آهي، جا هئڻ ضروري آهي. واپاري ذاتين، عام طور تعليم پرائڻ جي وشيه ۾ گهٽ ڌيان ڏيندي آهي. ٻنهي ڪمائڻ سان ڪم. تنهن طرز قابليت حاصل ڪرڻ لاءِ ڪتابي ودّيا ضرور پڙهڻ ضروري نه آهي. پر سيٺ صاحب محسوس ڪيو ته پاڻينهند ڪيترو نه ڪٽي ٻنهي پڄڻ وارو جو نه هجي، نه ته عاقل ٿيڪي برابريءَ جي نظر سان نه تو ڏسي ڪري. ڪرسيءَ ۾ ويهي، گهٽي وجهائڻ ۾ ڪو اسرار نه ٿو آهي! تنهن هن شخص طئه ڪيو ته پنهنجي پٽ کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪليندس. ٻه ٽئن پٽ، انهن واري. سو پاڻي اير انداس پنهنجي واري ولايت، انگلستان، روانو ٿيو.

سائين ليرت داس منگهمل جو خاندان اصل سيٺ راممل ٻمبئيءَ واري جي نالي پٺيان مشهور هو. راممل سيٺ، سيوهڻ شريف جي وڏي پسگردائيءَ ۾ گهوٽ آراضيءَ جو هو. پوءِ رستي سندن وڃڻ واپار ٻمبئي سان هلندو هو. ميرن جي راڄ ۾ ئي هيءُ سيٺ راممل ناميارو برک واپاري ٿيو ويندو هو. پاڻي منگهمل اهو پوءِ برا قائم رکندو آيو ۽ ڏاڍو وڌائيندو رهيو.

سائين ليرت داس جو جنم سنه ١٨٩٠ع جو آهي شروعاتي تعليم نئون ودياليه، حيدرآباد سنڌ ۾ پرائي سو سنه ١٩٠٩ع ۾ وڪالت، پڙهڻ لاءِ انگلستان اُسپيٺ

چنبي ۾ گيهه جي ڏهڙي واري ڳار ڪري اچي پيٽ
پيو. ڪهڙو نه پڪو. گيهه نه وهي ڇنو. مزوري نه ڏانوڻ
پڄي وئي. شادي شده ۽ نياڻيءَ جو پيءُ نوڪريءَ
نه چڙهيو. اُنهندو ڦقيري پاڻي وٺو نه سياوڪ هو نه
مائٽن جا رڏا ڏڪڙا لهي پيو ن. ٻئي جي پرواه ڪانه
هئي. پر اُميري والاورڻ لهڻ ڦقيري رنگ روپ،
نه نظارو ذرا ڦڪو ٿيڻ لڳو. دل روئي پيئي. اک
۾ ڪنڊو ٿيو چڀي. پر وس ڪجهه نه هلي. مالا
ڪان رهيو نه ٿيو، ما پنهنجي هٿ مولچند کي ساڻ
ڪري لوڪ لڄا لاهي سچل جي ڀڙ لي ٿئي. پر جنهن
کي نئون ايمهن نوراڻيءَ جو چڙهيل سو ڪٿي ٿو باز اچي!
اُنانون رنگ جيڪو سو ڪاهو ۽ پڪڙيو.

چار پاڻس هئا. اُمرت داس، نوپتداس، ڳلاڀرام ۽
مولچند. اُمرت کي جا چڙهي سا نوڪري ڪي وڪوڙي
وئي. ديوان گهيمل سان گڏ دادا نوپتداس ۽ سندن
پيٽيولو، ڀائي نيهنداس پڻ ويا هئا.

ڀائي نيهنداس له ان وقت موني آهر پر دادا
نوپتداس ڪجهه عرصي لاءِ آت رهيا. عرصو ٿوروئي
رهيا پر گهو نگهت جي هٿ ڪوڻ لاءِ عرصو ڪو سوال نه
اهي. هت مهل جو سوال آهي، مهلت جو نه جي
آيا سي اگهيا.

دادا نوپتداس ڏڍر ۾ آسڻ لڳائڻ شروع ڪيو هو.

جي پيٽ ڏانهن جهڪو سو سرس مائل هوندا هئا. بابي نانڪ جو چتر به پهنجي مبارڪ هٿن سان چٽيو هئائون. بس! ناني ۾ نه چتر هو پر حقيقت ۾ سندن زندگيءَ ۾ گمڀير موڙ جو باعث بڻجي پيو. ڊائون گهڻو عدالتي ڪالي ۾ هوندا هئا. ان سو چتر ڏٺو. ڏنو چيا! ٻار گرو ڪو وڃي گهٽ ۾ ويٺن. اچانڪ سندن مڪان والي لڪتي نه هيڊماسٽر صاحب هل نه لوڪ-ي سا ڪيائين بابي نانڪ جو درشن درگاهه دراز لئي ڪرايائين. سچل سائينءَ جي درگاهه دراز هندو مسلمان کي پياري هئي. جنهن وقت جي ڳالهه آهي انهن وقت سائين سخي قبول محمد جن گادي سنڀالي ڪري ويٺا هئا. برابر آهي ته سائين سخيءَ جي موهيندڙ صورت بابا نانڪ جون سڪون لاهي ڇڏي.

بس انهيءَ سڪ جو رنگ چڙهيو سو چڙهندو ئي رهيو. سائين ٽيڪمداس جن اُتان واپس نه وريا. ورن به ڪئن! هو نه اُڏجي ويا. سائينءَ سخيءَ جي نظر نوازجي ويا. بس فقيري پائي ويهي رهيا. هٿن ج گذري انهن لاءِ ڪو عذر نه ڏنئي سگهيو آهي. لئي چاڪري نه ليڪي هئي. سا انهي چڪي. انهن نتيجي ل هوڪ نه سوڳ.

پر پرڀوار لاءِ! ڪاري ٻادل ڇانيا چانئجي ويئي آس اميدن جو آڌار ساري ڪنهل ربڪ محل چٽڪ آڪ

”پيارا! پنهنجا پيارا پتا توهان جي ڪاڻ وصف نه آهي.
منهنجن مشڪلاتن ڏي نه ڏس. منهنجو تيل ڪرم
ڪٿي ڪرم ڪيو. هي ڪرم ساز! ڏسهه ڏٽي
ڪرم ڪرڻ هن دنيا جا بند خلاص ٿين. بس ٻي ڪاڻ
آرزو نه رهي آهي.“

”پران پيارا! آلما نه آئي توکان ڌار هٿي نه هيٺر
آهي؟ ۽ نه پنهنجو هوندي. هيءَ گيان پورن اهي.
ٻو سولر ... رن ... پورن ۾ آهي ٻرپور! توهان داس
کي قبول ڪريو. ملائي پاڻ ۾ هڪ ڪري ڇڏيو.“

وقت پورو آيو. ٽڪ ٽي. سائين سڀئي راه رباني
وٺي پهنجو کيت لڳي لاهوت لڏيا. ٻئي صادق پيائر
دراز وچڻ لاءِ تيار ٿيا. اُتِ ڏاڪٽر ۾ لهريت چيو
“پاڻ ٽوپڻ! مان نه ڇوري ٿي پيس. سا ٻاهر پير ڪٿن
ڪيي! بس پوءِ اندر ئي رهيا. رات وڳي، ڪڏهن
ڪڏهن ڪن جزوي پراڻوان منتن سان هوا خوريءَ لاءِ
نڪرندا هئا. نه ڪو نه پنهنجيءَ تن ۾ روحاني دربور
دربار لڳائي پنهنجو پاڻ راجهائيندا هئا. پٺي پاڻ پڇاڻون.

واه ڙي واهه وقت پادشاهه! تنهنجي نه خوب ڏني
سون! پرمستريءَ مان بابو پيراڪي! هيءَ واقع قريب
سنه ١٩٢٥ع ڌاري ٿي گذريو. يعني سائين ليرت داس
٣٦ سالن جا هئا. ڏهه سال کن انهيءَ طلب طالب جي
حالت ۾ رهيا. ”لن گرهستي، من بيراڳي“ پساڪ
پٺي اُڪلائي پلائي پڪڙ ڪيائون.

ڀائي ٽيڪمداس، جهان ۾ ڪي رهاڻو سڀالهيندا هئا. دادا
نوپتداس ڪجهه وقت لاءِ آئي ويا جتان سائين سڌي
جي سنڌ ۾ رست ۾ ڀال تصوير تيار ڪرائي ڪٽي آيا هئا.
سا تصوير ٻڌائي ڪمري جو سينگار بڻائي رکي
هئائون. جنهن وقت بادشاهه جي زور زبر سائين
ٽيڪمداس جن واپس گهر ورايا ته واهه جي شڪل جوڙي
جو روحاني آبهاس ۽ اسڻ ڏيکيندو هو. اج اها تصوير
۽ ڀائي جهولارام جي مندر مثل مڪان ۾ شرڌا ڀاءُ وڪ
ٿيجي لي وڃي.

دادا نوپتداس جي ولهجار ذارا جا ٻه مکيه الگ
آهن، ”آپگهات“ ۽ ”پرارٿنا مضمون“. آپگهات
مضمون ته سنتن مهاتمائن جي سُر ”هردم رنگ ياد ۽
مرنيدا“ جي رمز آهي، چونڊا هئا.

”پنهنجي سرير جو پنهنجي هٿن سان انت آڻڻ ڪي
آپگهات جي گهڻي نه چئي سگهبو. اهو پرماتما آهي
جنم مرڻ خيال آهي. ليڪن سرير جي موهه ۾ اچي
ڪري حرص هوس جي سرانجاميءَ ۾ وقت خرا
ڪرڻ آپگهات ڪرڻ جي برابر آهي. هن لحاظ انسا
پنهنجي هتيا سراسر هر ڏڻ ۽ هر گهڙيءَ پيو ٿو ڪري
انسان سا وزان رهڻ گهرجي“

پرارٿنا جو مضمون چئي چوريءَ جي دل سوز آوا
آزي نزاريءَ جي ڀاونا سان ڀر آهي. عرض ڪن

ڪرڻ، هن ميان يوسف جو نمبر ٽيون ورتو. نام جپڻ
سمرن ڪوراڪ هئي. نيمي نمازي، سائين ٽيرٿداس جو
رهواس درويش جو اوتارو ٿي پيو. پر سنسار ۾ هئي،
چڱي ڪٽي نه غائب. ٻي جا نظر پيئي اچي سا ڇا
پيئي پڙهي :-

يوسف يار آهي لا! لاهوتي
سونهن جو سردار سو، يار لاهوتي
ٽالي سنسار زليخا جو آهي يار ياڪي
نابعدار نما! ڇا ٻات ڪري ٻاقي.

اوتارو آهي! جا نه مجهس پستڪن جو ڀنڊار آهي!
سيد عبدالڪريم بلڙيءَ واري کان وٺي هاڻوڪي شاعرن
ليکراج عزيز سرڳواسيءَ تائين اُنهاس ٻاءِ پستڪ ميسر
آهن. گرو نانڪ ديوجن جي وائي، ۽ درويش ڀلي
شاه جي ڪلام جو رسالو موجود آهي. چندا ڪاشي
سائين هيمراج جن جي ڏنا وارتا جا پستڪ به رکيل
آهن. فريد بابا، ڪبير، نام ديو، چرڻداس،
سڪدو ۽ ٻين ڀارتي ڀڳتن جا سلوڪ ۽ ڪوتائون به
پڙهي آنند وٺڻ لاءِ ملن ٿيون.

هڪ خاص ڳالهه جنهن مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته
سائين ٽيرٿداس جي اڀياس جو دائرو ڪيڏو نه وسيع
هو، سا آهي اُهڙن شاعرن جا بيت جنجا ٿالا، عام جي نه
ڇا ڪاٿهي، پر ساهتڪارن مان به ڪن ٿي پڌا هوندا ۽ سي

ڀاٽ پوڄاري

روزا ۽ نمازون، اي پڻ چڱو ڪم

- شاهه -

ٻرنٽر ليرٽنداس مکيهءَل جون عجب ۽ غريب عڪسي تصويرون مون ڏٺيون آهن. ڀلا! ڇا لا صاحبزادو ٿو لڳي. ڪمند لڪوٽ، سر مٿي ٽوپ ڄڻ ڦيٿي گاڏيءَ تي سوار، پرستان شهر حيدرآباد، سنڌ جو پيرس، اهو ٿئي ٻار رنگيلو هرا خوريءَ لاءِ وڃي. دلبر پيو لڳي، دلبرا! وري ڪٿي ڏسندس ڏسندي جوڙ اُتل پٽو ٻاڻي ميونسپل منبرن جي قطار ۾ سڀ جو اڪ بطير وٺو آهي. واڻن ۾ گهڻي ۽ آکين ۾ شور. ٻالم! اڄين پيو مشڪي جڻ ڪو آرسيءَ آئيان لهي، پسهنجيءَ سونهن تي ٻاڪ مستان ڪيڙن ۾ آئي لـ مانندو هجي، جڪس، يوسف مصار زليخان وارو ڪٿي ڇڄيس.

ٻرهن جي ٻرٽما جو نالو زليخان د هو. ساڪيس خبر ڪانـه هئي. لسام سان لائون لائين. نام جو جاپ

سائين ليلاداس جن گڻن جو ٻاٻت ۾ ڪو ڪهو هو سي گڻ هيٺ ذڪر ڪجن ٿا:

١. چاهه چڙ - ستگر سون وٺ - پنهنجو سروپ سڃاڻ.
٢. وشواس - صبر - نياز.
٣. نروٽرتا - ڪشالتا - ذڪر ڪان ڦاٽا.
٤. جيوَ ودها - آلم ودها - ابوهر ودها.
٥. ڀڳت سماڌ - يوگ سماڌ - گيان سماڌ.

ٻيو ڏاڪو ڏاڪڻ. ڏاڪي ٿي چوڻڪ ٻيو وڪار نموڙي سسار. وڪار وس ۾ ڪري؛ نموڙيءَ جو چمتڪار وڏاءِ، ٽان جو جهڙاڻهن ڪرڻ اُطر لهڻاڻهن هڪ رنگ هڪ سمع آڄ اِي آڄ آنيوءِ ڪرڻ.

آهن، عمر محمد، صالح شاهه، نصير شاهه، أميد علي شاهه، بهاول شاهه، نيم خان، بخل شاهه، ويسال، شاهه محمد، مرسل شاهه وغيره. أيباس گهرو هوندو هون. جيڪي دل کي ڇهي ويندو هون سو پهي لي لکندا هئا. جي پدا وري خاص پس پشتڪن سان شامل ڪري ڇڏيندا هئا اون جي پشتڪ هئا، شري جيه ڪرشن پتن مالا مرسال الي شاهه جو.

اهي پدا سائين جي دل جي اُمنگ ۽ اُڇل جي فهرست آهن. روحاني راهه لي ثابت قدم رهڻ لاء کيل أيباس جو ڪافي لجوس ذهن لٿا. جيون مڪتي چا ٿيندي آهي، ۽ جيون مڪت ڪير آهي؟ اها سمدن ڪوچ جي وشيه هئي ۽ سو پد حاصل ڪرڻ سمدن ائن هوندو هو. مدنظر أيباسَ، پاڻ جو مسلسل هن رمت سولو ٿيندو.

١. من أچاه
٢. وشاه
٣. ڪرڻي مهما
٤. پد أپد
٥. سماڌ مهما

”الشي ڳالهه هون! سو سمت“ هيءَ هڪ پڄن آهي سمت اُڪيچار ڪتن جي ڳالهه آهي. هن باب جي حساب

”پاڻ ٿيڻي پڪ ڪر ستگرو ڪان
”روپ اَصل لون چا ٿين.“

جواب ۾: ”ڇڏي ڇڏ ڪرشڻ ڇوڙ مڃ مونکا!
”سڀني سان جي راهين،
”پاڻ ڏٺي لون سڪل جڳت جو
”پوءِ وڃي ڇو ڊاهين.

يعني ٽن ڏاڪن جو ڏاڪو آهي.

١. چاهه ڇڏ
٢. ستگر سرن وٺ
٣. پنهنجو سروپ سڃاڻ.

جي طالب اهي ٽي ڏاڪا نه چڙهي سگهي، ته چوري ٻيءَ ٽي چڙهڻو پوندس. سادو سوڌو ٻين آهي ... جي ياد ڪري :-

چوراسيءَ ٽي چڙهڻو ٿئي،
ڙي من! دلا مت پڙتا ٿئي،
ڏاڍو ڙي من! پڇتاءُ ٿئي.

لهڪري ڪرڻ جي سرن پهچي ماڻهوءَ لسيا ڳي، هاڻ ڪجهه ڪري وٺ، ته نه پوءِ پڇتاءُ پوندي، پوءِ نه اهڙو وقت.

ڀاڱو ڇهون

من آڇاھ

”ٻه ڏسي جو ٻلهو آهين!“ ڪوري رامچند داد ويٺي
جو هيءَ نسخو روحاني ڪوچ ۾ مشغول طالب لاءِ، مثل
أبدي سبق آهي. شري جڳد ڪرشن ڀڳوان دالا ۾ ١٠٨
ڀڄن آهن. سالڪن جي معرفت ڀڄن ٻڌڻ لاءِ ئي خاص
لکيا آهن. ڀڄن ٤٩ ۽ ٥٠ جي حوالي ۾ هيٺيان
مصراعون مطلب وارايون آهن:

”من چاڪي لو لوڻ چاهين؟
”لن ماس هڏ آهين.“ - ٤٩ -
”چتي جي ڪرشڻ سڀ من منهنجا
”چاڊ ڇڏلن ڏه ڏه ٻهين“ - ٥٠ -

سکيا آهي، ته سرير جو موهُ ڇڏ سرير جو موهُ ڇڏهن ٿيا ڳچي
سگهندا ڻ، جڏهن 'چاڊ' ڇڏيندا ڻ. حرص هوس، جا من
مواس جي اندر معطل ٿي آهي، ڪان جڏهن چوڻڪارو پاليندا ڻ،
تڏهن وهي جيڪو سو سرير آسدر سوڪيم سرير جي
حضوري جو احساس ڪندا ڻ. يعني 'روپ أصل'
جي ڄاڻ پوندي. پر تنهن لاءِ:-

مرشد جي پيلاڻي هوندي. اُلائين مهر ڇوندا آهن.
”مرڪلي مڙهاڻي هو.“ جو نه محبت جا مبارڪ هٿ
ڪجهه وقت وڌيڪ نصيب ٿيندا.

سائين ليمرداس سوري آنند صاحب گرمکيءَ ۾ پڙهندا هئا. پهريون پوءِ ٿي سندن هٿ اڪيل هي سلوڪ آهي:-

”پرتي ڪدي نه هوءِ، جن ڪي اَرداس“

بالڪل صحيح. پر ”پندڻ ڪم ڀروچن جو“. سچي نه وو! وو! گهڻو ئي ڪي ڪري، پر پهل نه جڏهن پڏي. ڇپائين ڏاڙج ڌر. وساه ڇپي پياهه ڏاڙج. طالب ۾ صبر شڪتي هئڻ ڏهرجي. صبر جي ڪمان مان چتل تير اُوس نشان چيندو. ”اِڪ دهوي دس ٻاوي، پيچ ڪامرونا ڪو نه ڪاوي“ سلوڪ ياد هئڻ گهرجي. اِلهيءَ ڏس هلڻو نه اَرداس وترڪ نه وهندي. ’پيچ ڪا مرونا‘، مراد آهي، طالب جو روحاني راه ۾ هلندي هلندي آهڙي گهاٽ گهڙڻ جس وشواس شڪتي نٽڻ ٿي آهي. سچي نه هلي هلي ٿڪي هٿي نه ڇهو هٿائين نه صبر شڪر کي ڀان ڪاڏي ڪندا آهن. لنڌن شاهه صاحب ڇهو هوس نه اهو ڪم ڪهن. ”آسرو مَ لاهيج“ هو مٿر آهي وشواس ٻڪي ڪرڻ جو، جڏهن حوالي ڪوي لولارام عاجز چرائيا ”وڏي ڀڪ وساه جو“ سعدي قدم ٻڌرو نه. ڪرڻو آهي. اڳتي وڏو لدهه ڪي

ٻاٽ ڀڱو

ويساهه

ڇو وڏو ٿيا ويساهه؟
چيائين: ويساهه.
ڇهه ڪٿي پيا؟

چيائين کاڌو ڪيترو به لذيذ ڇو نه هجي، پر جي کائيندڙ جو هاضمو ڪمزور آهي، ته کاڌو زهر ٿي لڳندو. خوراڪ نه، روحاني عمارت جي اوساري ٻڪي ڪجهي، تنهن لاءِ ويساهه گهرجي؛ جنهن جو ڪم ڪندو آهي. طالب به هي ڳالهه ضروري آهي، نه نه جڏهن کاڌي به اوڻ، پر جڏهن ڪچي پڪي کاڌي فرق. ٻي حالتن سندس هرهڪ ولولو وڌندو. هڪ فقير جي ڳالهه ڪندا آهن ته هو به آرامي هو ته بدن ۾ جيڪو ٿي محسوس ڪندا هئا. اُن ڪريا ٿين ۽ وري ڪٽڻ بعد کيائين. چاڏنائين ته سندس مرشد ڪالهه ڪيترو ڪيس کڻڻ لاءِ ليار ٿيو آهي. سوچيائين؟ نه سوچڻ جو سوال ئي نٿي اُٿيو. نصيحت ٿي سمجهي هئو، ۽ اُن چٽڪ اڳهور نسب به هو. مرشد ماري! ضرور ٿيندي

پاڻ ڏيون

ڪرڙي مهما

وهنوار ڪيوني. آهي پڙهيو اُٿون. پر من سان هڻبا ٿوب. اُنٿون لبا نب. هن نسبت سائين ٽيرٿداس هيءَ چاٽا ٿو آهي:

من سي وهي ٽروٽرٽا - مڪ سان مٺا ٻول
ٽن سوُن رکيا جيئو ڪي - چو ٿداس ڪهي ڪول“

يعني ٽن، من ۽ مک جي ميل ميلاپ جي ڀاٽ جو اُپياس ڪيو اٿن. ڪرم ڪر. شرطاءِ ٿ - سوڀي سولو. پرٽو ونرتا ڪڻ حاصل ڪرڻ ۽ اُنتي پروي ڪرڻ ڏابو اوڪو آهي. شاهه صاحب جي سڪيا آهي ٿ، ”اُڳ اُٻراڻي جو ڪري خطا سو کاٽي.“ ڏاٽي سيني کي ڏسڻ وارو آهي. ليکو چوکو اُنهيءَ کي رکڻو آهي. قاضي ب جي من ۾ وسنو آهي. جڏن سائين ٻيوس جو پڙ ڇوڻ آهي ٿ ”آڳو سب جي اندر آهي.“ لنهڪري ون چپ ڪري وسنو مزو ڏس. اُڳلي جو ووڪ ٿهين ڪيس ڪائي مارٻندو. ٿون ٻدلي ونڻ جي ڀاونا م رک.

اُٿڻ لئي وڌڻ ڏي. هنن کي ڪالنڊرن ۔ سا اُنهن
پرنداس چوٿا لہ سنگت ولي طالب جو مطلوب
سان ميلاپ جو رستو ڏيکاريو ڪهرجي. بلڪل رستو
جي رهت اختيار ڪري. ڏورانهون ڏٺيس. "هري هه
اُستوار" جي سري هنن پڇن مالا ۾ ڪاليپ پي لڳ
سمدن هڪ لکيل هي ڪيت آهي :-

"هري هر هري، هر هري هر هري
مهري ڀهر ڪهون امتي دلہ ڪري
پرا لاءِ هي دنہ هرڪ ڏيها لائف"

مان پنت. اون پنتماون. "آپا پرد پڇاڙ" دمجهه سن
ڪچون هو. انهن ڏوراهو ڏٺي لئائي سان ڪرلار
ڪي ڏوري سونهي لہ ڏس. لڌمن سائين پرنداس
هو ، هڪ ڪيت لکيو آهي :-

"دادو دعوا دؤر ڪر. بن دعوا دن ڪٽ
ڪيتي سودا ڪر ڪئي، اس پيار ڪي هٽ"

يعني حجت نااهي هاج. هيءُ ڏو نياز جو آهي. هي
پيا ٽي ڏاڪا.

١. ولساه
٢. صبر
٣. نياز

هو ڏاڍهن فقير معنيٰ ٿي وڃاهي. ٿڪهڪري ڦڪر؟ فقير بڻي ڳڌ لتا ٽڪي سگهن. فقير کي اهڙي رهڻي سوپيا نه ٿي ڏيئي. توڪل جو ٿو هو فقير جي جيوٽي جي مهما آهي.

ته ڪرٽي مهما جا هيءَ ٽي لڪڙ آهن:-

١. ٿروٿولا.
٢. سرو ڪلياڻ ڀاولا.
٣. دڪر ڪمان فاقو ڪلڻ.

ڪرڻي مهما جي حوالي ۽ فقير جي ڳڻن جو ذڪ
ڪندي هي ڪبت ڄاڻايو اٿن :

”ذڪر فڪر سڀڪو ڪري، ذڪر سڀ ڪا ڀري.
ذڪر ڪا ناتا ڪري، ناڪا نام ونهي.“

وڏي راز ڀري ٻولي آهي. ناتا ڪيئن ٿو. روز
ٻر رکن ٿو. ٻر ذڪر لکيو پيو آلمتي عيد جي ذ
جو. نه پوءِ ٿون فقير آهين. فقير ڪسي سدائين
عيد آهي. ڇو جو هن ڪي ذڪر ڪولهي. ذڪ
ڪان ناتو آٿس. ٿون ورت رکيئو. ڪاڏو ڪوله ٿ
ڪ ائين. ٻر عيد جي آسري ناتو ٿو ڪيئن. اِ
ٻنڌن ذڪر جو ترجمو آهي. ٻنڌن مڪتيءَ ج
هد آهي. عيد جي ذڪر پوءِ فاقو مڪتيءَ ج
ساڌن ٿئو ٿي سگهي. ٻر فقير جي زندگي اي ذڪري
جو بيان آهي. لکهڪري هڙ مڪت آهي، فا
رکي ٻاڻا نه رکي ڪوئي فرق ڪونه ٿو پوي. ه
حالت جو ذڪر ڪندي سائين امرداس هي
سلوڪ ڄاڻايو آهي :-

”مڪتي ناڪو هوت هي، جا ڪو هوت ٻنڌ“
يعني سنساري جيو جو ٻنڌن ۾ آهي سو مڪت ٿي
جي سوچي. ٻر فقير جيتري ٿي مڪت آهي. ڇو ج
هن ڪي ذڪر ڪولهي. ذڪر فقير لاءِ ڪيئن ڇڙولي آهي
ذڪر جي حالت ونهاه جي ڪميءَ جي ٿعالي آهي

هن راز جي سمجهاڻيءَ، سائين ٽيڙانداس هڪ هيءُ
سلوڪ ڄاڻايو آهي.

"آتم برهم اُهيءِ پهچانو- برهم آتم ۾ سڀ سمائو.
ڏونو ست چت آنند روپ لانتي آپهي آنند سروپ"
آتم کي حد آهي. آدمي آتم آهي. برهم لاحد آهي.
فقير حد لاحد ڏانهن پهتي آهي. فقير برهم جي برابر آهي.
پر آدمي نه اهو پڻ آهي. "آدمي سي فقير هوئي هدي".
انهن چيو آلن نه آدمي بينظير آهي. يعني آتم ۽ برهم ٻئي
اُيڪ آهن. يعني ٻنهي جي وچ ۾ ڪو نه رکيو. سرلو ۾
سؤ ڪبر سرلو. جيڪڏهن سو ڪبر سرلو اُيڪ آهي ته
سرلو به نه اُيڪ سمجهڻ ڏهرحي هو اُعتو پڻ چپاسو نو
سمار ۾ ورلي. مرڻي وستو. اَمر ڪهاڻي! فانيءَ ۾ بقا.
آلمڪ وڪاس سنبندي فيلسوفي، تصوف چئمس
لما ولمدانت، هن راز جوني بيان آهي، نه فانيءَ ۾ بقا
ڪوئي پڻ نه آهي. جي سهان آهن، جي اُنهيءَ آتم
سجاڻ، آهن، سي سڀ ايڪ سمان ڪثا ڪٿهن لسا.
سالڪ، هر ولي الهيءَ راز لڪين جماڻڻ لاءِ، ٽتن شيل
آهن، نه انسان خدا جو ٻچو آهي، ۽ خدا انسان جو.
جي خدا سڃاڻڻ اُئيٿي، نه انسان پهچاڻڻ. هيءُ هن کان
اَلڳ نه آهي ۽ هوُ هن کان. يعني آتم برهم ايڪو جان. پڻ
سنسو آهي. اهو سنسو عيش نه ٻوءِ لون ڀاپ ٻاج جي من
ورڻيءَ کان آجو رهندا ن. لون مڪت آهن جي انسان

باب چوٿون

ٻيڻ آڻيڻ

فقير جو درجو جيڏو رٿي اعليٰ آهي، اوڏو ئي اوکو. ڏکن کان ڀاڄا ڪڍڻ سا فقير جي پڇاڻ آهي. پر ڏکن جو دائرو ڏاڍو وسيع آهي. سائين امرڏاس هڪ سلوڪ چاڙهيو آهي جو هن دوائي ۾ معنيٰ رکيو.

”آڻ ڏيو اڪوماڻو، نروڪار ڪو ٽسمت پڇاڻو.
پڻ پاپ ڪا سڌا ميٺو، اڪره اڇل آڪو پڇاڻو“

”پڻ پاپ ڪا سڌا ميٺو!“ ترموهي ليڪ سولو آهي. پر پاپ پڻ جو سدو ميٺڻ هڪ ڏرالو سر آهي. اڻين نه آهي ته پاپ پڻ ڪو ٻيڻ ڪواهي. پر مولڪي نئو لڳي. يعني پاپ جي سزا، پڻ جو ثواب فقير لاءِ ڪائي معمولي لئو رکي. جي فرق رکيائين ته فڪر پيدا ٿيندو. فڪر ٻڌڻ جو باعث ۽ مڪتيءَ جو ضد. نه پوءِ فقير نه آهي. سائين سچل چيو آهي ته فقير حد لاحد کان پري آهي. جو حد لاحد ٽپي پار پيو تنهن لاءِ ٻيڻ آڻيڻ جي ڏ رشتي چڪ ڏڻي ئي.

چپائين ٿا ته مٿيان ڄاڻ. شاهه عبداللطيف جو سسئيءَ کي،
ته اي نيڌي! آهي ته هڪ پر ڪي ته مڃي هلن ٿا. لوڪ
وري نه ڏسڻ ڪٿان سگهن. هيءَ اکرن جي الجهڻ
آهي. جنهن لاءِ سائين ليرنداس سلوڪ ڄاڻايو آهي:-

”نام پيد لي پيد پرڪاشي، آرت وچار پيد بڻاسي.“

سائين ليرنداس، پنهنجيءَ زندگيءَ جو سڄو، انهيءَ
آرت وچار پيدا ڪيا. ڪيڏانهن نيڌاڻ جي وريءَ جو
وناس ٿئي، ته جيو سرير ۽ آتم ابناسي ڏنو جي سمانتا
جو احساس ٿئي. آتما ۽ پرماتما سائي سُر مٺو آواز
آهي. سڏ ۽ پڙاڏو. شاهه صاحب جو فرمان آهي. پر
نظر کان غائب آهن. ليڪن نظر جي دائري اندر آڻڻ
لاءِ هيءَ، جيو سرير ظاهر آهي. يعني، سرير وصال سنج
ملڪ لي وچال چادر موافق آهي. هيءَ حرفن جي
حرڪت آهي. حقيقت ۾ آتم پرهم ۽ جيو، اينو پنڌ،
آڪاس سمان آهن. يعني هڪ ٿيو، ٻيا ٽوپي ٿڪي،
هڪ رنگ، اٿي چادر آهي. هن راز جي ڄاڻ مڪتي
بيان آهي. ۽ جيو هن پرهم گمان جي آثار پنهنجو
هموار سموار ٿيو، سو جيون مڪت آهي.

هن حساب، ٽن ڏاڪن جو تسلو رکيو ويو:-

١. جيو وديا
٢. آتم وديا
٣. برهم وديا

انهن سمجهي ته مان ڪرڻهارو نه ٻيو سڪرم ۽ ڪُڪرم، ٻنهي جي حساب ڪتاب کان هٽي ٿي ويندو. پر جي سمجهندو ته هرتا ڪرتا هو پاڻ آهي، ته پوءِ ٻڌندو، پوءِ ته سو هو پاڻ آهي. اهڙيءَ من ورتيءَ وارو جيئن مُڪت آهي. لالو ناسي، ذات اُپاسي. هن ڀاونا ڀريل سلوڪ ناملو ٻڌجي جو، سائين جن جاتايو آهي.

”نار، الهي ۽ ٻهه نه ڪري.
جوڳو ناد، نامي هيءَ سوڀي.“

ٻڌ اُنهد جي ورتي ٻڌجي وڃڻ طرف آهي. سائين آهي. ڇاجي لاءِ؟ حقيقت جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ لاءِ. جو هن ٻڌ وسهو، سو سجان پرش سڏبو. انهيءَ دانهيءَ هن حالت کي معرفت چوندا، ۽ ويدوادي، برهم ودا. هڪ اناالحق جو نعرو هڻندو آهي. پيو اهم برهم اسميءَ جو ناد وڄائي ٿو. سيائين، سرب آنند آهي.

اهڙي ڪامل شخص جي ڪليما ڪندي، سائين ليرنداس هيءَ سلوڪ به جاتايو آهي.

”آم برهم جيڪو اڪو مالو. ليمو ٻڌ آڪاس سمانو.“

ليمو ٻڌ! ڇا معنيٰ؟ سڀ لڳو ۽ سوڪهم سڀ لڳو. سو لاءِ ٻڌو آٿيون. انهيءَ دوبيائيءَ درشٽيءَ کي لڳ دفعا ڏيو آهي. پر پيو به ڪجهه ٻڌڻ لاءِ ملي ٿو. ۽ سو آهي، ”سڀ هيءَ مڌهه، سڀ هيءَ، تنهن ۽ سڀ هيءَ مڌ جي.“

پيڳڻي ڪري وهين، ۽ من مست آلاڻي ڪڻي پيو
وڃي ۽ نه پوءِ پيڳڻي وري ڇاجي ئي. من چلائيمان:
لنهنڪي قابوءَ ۾ رکڻ جو علم پڙهه ۽ انجو فائدو وٺ.

لوڪ سماڌ سبق پيو. لوڪ سماڌ جو واسطو
پراڻايام سان آهي. جڏهن انڊريون وس ۾ رکڻ سکيو
هونديون تڏهن پراڻايام جي ڪثرت ڪري سگهنديون.
پوءِ ڌيان لڳائڻ لاءِ پراڻ چڙهڻ جي فن ۾ قابل
هئڻ بلڪل ضروري آهي. ۽ هيءَ ڪثرت خطرناڪ
به آهي. لنهنڪري پورو پڪو اڀياس هئڻ گهرجي.
سلوڪ آهي.

"آسڻ پراڻايام ڪر، پوءِ پڃت گهي ليهه
ڪٽ چڪر ڪوُ ڇيد ڪر، ڌيان شبد من ڌار
آپا وسري ڌيان ۾، رهي سرت نه ساد.
لين هو ڪريا رهت، لاڳيءَ لوڪ سماڌ."

ڌيان ۾ رهڻ پڇي سڀ سرت ڪان ٿو رهي. لاڳيءَ جي
ال جي ۽ سرت نه رهي نه ساهه ڪجهي پيو لڳو ٿو نه. سرير
ي چالڻ بلڪل پڇي وڃي. جي وڃڻ ڌڪي وڃي،
ڪل نه ٿوري ٿار ڪي. شاهه عبداللطيف سماڌيءَ ۾ هو
واري لڳي وئس. نه ٿار ڪي سماءُ ڪري ٿو پيو! هوُ
هجيءَ مستيءَ ۾ رهيو ڪان جو ٿي ڌيان ڪاپوءِ پڻ
جي پُولهي لڌس. هيءَ آهي سماڌي.

٥ ڪثرت

باب پنجون

سماڌ موها

عمل معنيٰ بيمار. روحاني عـليل. سريرڪ عـليل ج
سرير جي بيماريءَ لاءِ تازي هوا کائڻ لازمي آهي،
روحاني عليل، يعني جو روحاني عـشق جو مرض آه
انهن لاءِ سماڌ ۾ رهڻ لازمي آهي. سماڌ ٻ هڪ و
آهي. سالڪن لاءِ ٽڙاس هن وگيان جي ڪرج ۾ ... منع
رهيا آهن. هڪ سلوڪ جاڻايو آهي ته :-

”گيان رهت، گيانا رهت گيتا اَرجان
لڳي ڪمهي چوڻي لهن، اهه سماڌ وگيان.“

سماڌ ڪئي ترت ته تسمن جي چڙاڻي آئين - پهر
ٻـوڪ ۽ گيان سماڌ - هدن ته جو اُپياس سماڌ وگيان
دائو آهي، ۽ طالب لاءِ ضروري علم ۽ اُن موج
عمل ڪرڻ جي اُلي آو شڪتا.

پهرين سماڌ پهريون سبق آهي، اندرين ڪي و
۾ رڪ. سلوڪ آهي.

”سڀ اندرين کي روڪ ڪي، ڪر هر چرڻ ڌيا
ٻڌ رهي، سرت ۾ رهي، اسو سماڌ مـسعـ يا

سائين ٽيئونداس گياني ڪڏهن ٽڪاڻو ڪونه کولي ويٺا هئا. نڪو ڪو ڪنهن ٽڪاڻي تي وڃي ڪٿا ڪندا هئا. هو پنهنجو پاڻ ۾ ئي پورا. سو ڪو خوديءَ وچان نه، پر هن سلوڪ جي معنيٰ پوءِ روڪ پوري ڪري، جو پڻ پاڻ ڄاڻايو اٿن:-

”اِشٽ ملي اوهه چيلا ڪيجئي، من ملي نه ميلا،
ڪهي ڪبير سنو ڀائي سادو، سڀ سين يلا اڪيلا.“

هن گيان اُڏيءَ پرم سُلو مڏهن اپرلو، ڪنهن جي، غضب جي پڙدي پنيان ٿيي، سندن زندگيءَ جي ڪيت کي رلاءِ ڏيڻا ڪارڻ. نه نه ڪو سبب نه هو، جو پنهنجي مرشد، سخي سائينءَ جي وفات جو سٽي ڪري، بياريءَ هوندي، پولان ٻير ڪري، پڙدي ۾ رهڻ جو ورت رکن. سندن رهڻي هاڻ هن گيان ڌارا جو اُرت لي پيئي.

حام خوريءَ نشو ٿُٺو، اَکن چڙهيو خمار،
سڪ سَلو سچڻ ڦٽو، اوه چڙهيو بخار،
لوچ لالڻ آهي ٿُنو، مَن اَچي مٺار،
مجهه مون آ ابار، جهن نظر نوازي آهيان.

ڳالهه سماڄ سچ نه آهي. هيءَ انهيءَ جو آهي. سماڄ وڳ
جي ٻروڪ شالا ۽ ڪيل لڳرن مان حاصل ڪيل لاڀ
وڳهان ٻاشا ۽ لاڀ ڪئي ڳيان ڇڏيو ۽ سماڄ کي فهم.
سلوڪ آهي:-

”جب لک اتنو وچار ڪر، ڪهي ايڪ آر دو
نر هم و رم پالنڊ ڪرهي، اما لک ذيان نهه هوه

پکت سماڄ لڳاين. لوڪ سماڄ لڳاين. ٻر ز
اڄان ”ايڪ آردو؟“ جي ٻولي پيٺي ٻولي نه ج
نه ٻروڪ شالا ۽ تو وانڌ وقت وڃايو. وقت س
ڪنهن ڪم لئهن ٻاري ۽ هن ٿي سلوڪ ۾ چوڻو

”منن تون ٻه پؤل ڪر، وڻي جو سڄ سياه،
آيا د لهه انسا ڪر. ڳيان سماڄ لڳاءِ“.

ٻلڙيءَ واري سيد عبدالڪريم جو ڪلام آهي

”وڻيءَ رهيو نه سيرلن، ڪهڻيءَ ڪم ڪوه.

؛ جنهن جي وڻيءَ سيرلن رهيو تنهن جي
اندري چا ٻوليندي آهي؟ ٻلڙيءَ وارو درو
لو چوي:-

”لون چه الله هيڪڙو، ٻولي ٻي ۾ سڪ.“
روحاني مُن دُرست درويش زندگيءَ جو سفر،
مُر ٻوليندي؛ هن گرمتر جو پرچار ڪري.
ڪندو آهي.

آهن. ٻنهجي طرفان هڪ اکر ٻه ٻه جوڙيو آئن. جهڙڪ سِکَ تي وڃنا هٿا سکيا پرائڻ خاطر. صادق صدق وڃان کَن لائي ٻڌو وڃي - پر حضرت ڀٽائي شاهه جي رسالي سان شامل حالي ٻين ٻي ٻنهجا وچار مختصر ٻه، ٻنهجو ڀاڱ کي سمجهائڻ جي مراد، درج ڪيا آئن. انهن ٻنهي پاسي ڏي ڏيڻ مالا پانشالا جو درسي ڪتاب آهي، ۽ رسالو، پرلوڪ، پستڪ ۽ ؛ وشيه آهي ”زندگي، هڪ سفر.“

جُسيوار ايهاس جي ترتيب هن رسم سهوليت پري لکي ٿي.

الف - طالب - طلب - مطلوب.

ب - نفي اثبات جو دستور

پ - ذات صفات جو نچوڙ

ت - نهڪرمي جو روشن نور

ث - علم عمل جو وچور.

سار وچن

ديدار ڪري درويش درازن
سجدو ڪري، روحاني رازن -

رازو - رازا - رازن ۔ عارف آڏيندڙ رازو ۔ سرندر
سوڪيهر سوٽهو. سا به نه آڏاوت آهي. سا جي اوساري
ڪٿي سي روحاني رازا، رهيو. جي راز ساڻن سي عارف.
درگاهه درازن ساڻن سهول سرمست جي لالي پنهان
مشهور آهي. انهيءَ ٻڙ جي مضمون جي قطار ساڻن
ٽيرٿداس جن آهن.

ڪٿي لکي! چيائين ڪل ڪالا بيٺي، ٻر ڪوج جو
سرشتو جاري ٿي ويو. ڇا جي کوج؟ سوال آهي
"مان ڪير آهيان؟" جواب لاءِ لمبا ٽيور آهي. ساڌن
ٽيرٿداس پستڪ پڙهي جواب حاصل ڪيو هو ته "مون
۾ رهي نه هون." يعني "سوهين تون." چيائين
'نه'. ذرا اڳتي وڌ، ۽ سُرشٽ ۾ "مون ۽ تون ساڻن
فرق ڪو." ٻر اهو پستڪي گيان ٿيو. ڪتابي ڪلمو.
شري جيئي ڪرشن ڀڳوان ماالا جي اکيان پنهان خالي پترن
تي ساڻين جن ڪامل ٻرشن جا ڪلام، شبد ۽ ٻيمه لکيا

انسان پاڻ پتوڙي ٿو. عشق ڪمائڻ ۽ گهرڻ جي يادداشت ۾ شمار آهي. سڀاويڪ ڇڪ آهي. سا مجازي آهي. سا روحاني نه آهي. روحاني حوالي ۾ جو انسان عشق الاهي نٿو ڪمائي سو عاقل صحت انسان ڪچو وڃي ٿو. ٻر سچل سائين، جو ڪهڙو لفظ ورڪي ڪري، لهن درويش، اُهڙي روحاني ڏهوالي ٻڌيءَ وارن جي حوالي ۾ هڪ لغتي گفتو ڪم آندو آهي:-

"جنهن کي عشق مولا جو نه آهي،
سو جهنگ جو جانور آهي"

يعني، انسان جي قوت بخش حرارت، آهڪ اُتار سِتار لاءِ، آهي عشق ڪمائڻ الله سان. جي نه، ته انسان جانور آهي. ٻر جانور ڀعل جنهن ۾ جان آهي، ساهه آهي. ساهه ڌاري نه سڀ آهيون. باقي فرق ڪهڙو؟ لنڌهن ڇيو اُن نه عشق الله ڪان منهن موڙيل معش جهنگلي جانور آهي. يعني ساڌارڻ جانور کان هن جو درجو گهٽ گهٽ آهي. مطلب ته انسانِ جي پرادريءَ ۾ عشق رهِت شخص هڪ لڪمو ڏاٽ آهي.

بابا فريد، شيخ صاحب، عشق کي ٻرهه جو اسم سڏيو آهي. ۽ لهن اسمَ جساني جامو پهرائي، ياقي بني آرداس ڪن ٿا ته "ٻرها! تون سلطان!" جو هن شاهن جي شاهه سلطان جي درگاهه سجدو نٿو ڪري، جنهن کي ٻاهه ٻره جو سيڪ نه آيو آهي، سو لن مسانڻ آهي.

الف

طالب ـ طلب ـ مطلوب

”ڳوليندا! جيسين ٻڌي نه اٿئي،
سو لهي جاني صاحب.“

روحاني ترقيءَ لاءِ هر انسان طالب جو درجو اختيار ڪري، تجربا ڪرڻ شروع ڪري ٿو. سائين ٽوڪلداس جن جي ٻڌايل تجربي جي وضاحت آهي ”طالب ـ طلب ـ مطلوب.“ نڪتو آهي. بندو طالب. خدا مطلوب. کوج ڪندڙ؛ جنهن جي کوج ڪجي، ۽ جي... لڌهن جو کوج ڇا آهي؟ چيائين طلب. مسئلو سلجهائيندي هڪ ٽرمي جوڙي آئي.

طالب ـ طلب ـ مطلوب
عاشق ـ عشق ـ معشوق
ذاڪر ـ ذڪر ـ مذڪور.

طالب معنيٰ عاشق. ۽ مطلوب معنيٰ معشوق. اهو جوڙ نه سمجهه ۾ اچي ٿو. پر طلب معنيٰ عشق! هي اُن جي اڻهڪائي آهي. طلب معنيٰ ڳولهه. پر ڪنهن معنيٰ حساب، طلب معنيٰ عشق! آواز آيو. انسان جون انيڪ ڳولهائون آهن. ڳولهڻ جي پوڙهي لا...

"ساروئي سرُ آهي." معنيٰ ڳجهه آهي. اسرار آهي!
ڪهڙو؟ ته :-

"عاشق عشق معشوق اهوئي -
ڏاڻو ڏاڍو ڪيو ڏاهي."

هيءُ عاشق عشق معشوق هڪ ئي وجود جي حالت تڏهن پيدا ٿئي ٿي جڏهن "غير مذڪور ٿي وڃي." يعني ڪثرتي نڪري وڃڻ بعد، عين جي صورت وٺي، عاشق عشق ۽ معشوق ٽنهي جي هڪڙي ڪرڻ ۾ امدادي آڪر ٿي سگهي ٿو.

غير کي هٽائي پنهنجي حد بندي ڏاهي، طالب سڀ صورت پاڻ وچ سمائي، روحاني راهه زندگيءَ جو سفر طئه ڪندي، جنهن واري منزل ۾ داخل ٿئي ٿو، تنهنجو احساس سچل سرمست کي لطيف ٿيو لڳو ڏسجي.
درويش جو ڪلام آهي :-

"اٿيئي الهيءَ ۾ حالت، نه اصطلاح نه راحت.
نڪو هيءُ نڪو هوءَ، نڪا صفت نه صنعت.
نڪو ذڪر نڪو فڪر، نڪو ڪشف ڪرامت.
نڪو غم نڪو دم، نڪو درد نه محبت.
نڪو ڏسڻ نڪو پسڻ، نڪو عيش نه عشرت.
نڪو جيءُ، نڪو روح، نڪا جان جمعيت.
نڪو سک نڪو ڏک، نڪو هوش نه حسرت.
نه عبرت نه غيرت، آهي حيراني حيرت.
سچو سچ، آهي نه ڪُجهه، آهي رڳو ئي راحت."

سهڻل ڪاڻ ۽ هڏ ۾ سوس اُٿي ڪوه ڪٽي ويا. جهنگلي
جانور وري ۽ جهڙي ڪا رهيو. پر بابا فريد جي نظرن
الاهي عشق وهڻو آدمي بنسل ۽ ساري اسم جي آهي

انهن ڪلمن ڪهي ۾ ساڻين لفظاس جن جي نرهو
لکيل بتي جهڙو ڏنان ۽ ولنا آهن. اسي درجا انڙهي
هاڻ ٽئي درجي - ذاڪر، ذڪر، مذڪور - جو و
اُهاس ڪن. اُهاس ڪندي ضمدي هڪ وهار اُچي
لو جو هن اکرن جا ڄاڻايو آهن:

”ذاڪر انسانن ذڪر ڪري، جيستائين غير
مذڪور نه وڃي.“ انهن برابر آهي ته عشق جي
درگاه لي بيان ڪرڻ جي گنجائش گهٽ ٿيندي آهي
لذهن اسي، ”غير مذڪور نه وڃي“ ته ذڪر ڪر
بند ڪجي، اهو ڪهڙو حساب ٿيندو آهي؟

غير اکر سان غير لکيو آهي. اها ان جي ابلي آهي
درويشي دل وارا چوندا آهن ته جاڻي صورت غير جي
ساڳي صورت عين. فرق صرف نڪتي جو آهي.
اهو نڪتو ميمار اسي ته غين غير واري بدلجي اکاڻ
صورت عين عشق واري وٺي بيهندي. جان اُي عش
جي لهر لڳي، ته غيرُ غائب. هاڻ جڏهن غير ڪ
رهيو ئي ڪونه، ته ذڪر ڪنهن جو ڪري؟ ۽ ڪ
سان ڪري؟ سهڻل ساڻين جي ڪلمي ۾ لفظ آڇي

نفي - هائو. پر اهو آهي ٻيجل کي نپائڻ. (دائي) (وشنو) هاري.

اُتپات - هائو. پٽ يا ڌيءَ ڄڻڻ. ناپيد کي پيدا ڪرڻ. مرد (برهما). ٻج ڇٽيندڙ. (هاري)

نفي - هائو. پر هاري، ٻج ڇٽيندڙ پڻ نپائيندڙ ڪونه چوندا آهن ته اسان اُپايو آهي. ڇاڪاڻ ته اها قدرت وڪيل آهي، جو هاريءَ جي سنڀال سبب هوندي به ٻج جي ناسٽي ٿي ٿي وڃي. سُلي جو ناس ٿيڻ.....

هائو. نيست هست ٿو ڪري، هست کي نيست ٿو ڪري.

هن آخرين سٽ جي اُڃيان ڪٿهن به ڌر جو نالو لکيل ڪونهي. شايد سائين ليرنداس مجلس جي ٻڌندڙن جو ڌيان گرهڻ ڪري؛ مصلو پرلوڪ پستڪ ۾ درج ڪيو آهي جو اُتپالتن جي فائدي ۾ آهي.

سنسار جي اُتپتي ۽ نِستي، ڪيتي ڀاريءَ جو مثال وٺي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي. وزندار لفظ آهن: 'برهما يعني مرد' جي اُتپالي ڪم ۾ آڻين ٿا؛ ۽ 'وشنو-هاري' جي نفي ڌر ڪم ۾ آڻي ٿي. اُتپتيءَ جي حوالي ۾ اُتپالي برهما جو ڌر جو قبول ڪرڻو. نفي اهو شرف هاريءَ جي صورت ۾ وشنوءَ

ب

نَفي اثبات جو دستُور

اُن جو اثبات ڪئي سو شِرڪُ لاهي شڪ
نفي جنهن ۾ حق، تنهن نفيءَ جهڙو نه ڪو."
شاهه-

آهڪ ڪوچ پرلوڪ شالا ۾ تجربي لاءِ سائين ليرلدا
جهڪو پيو وشم ڪيهو آهي سو آهي:-
"ماڻهو ناهيندو پڳران ڪي ڪيهن ڏنو آهي؟"

واد وواد جو وشم آهي. آستڪ ناستڪ پاوناڻن
نڪر آهي. پن ڏرڻ جي ضرورت آهي. مضمون
پاونا جي مدنظر سانيءَ هڪ ڏر نفي ۽ ٻي اثبا
جي نالي سان پيش ڪئي آهي. پاونا 'آهه' ۽ 'ناهه'
آهي. شروعات اثبات ڏر ڪري جنهنجو وشواس آ
نه ڪاهستي آهي جا مان نه آهيان، ۽ آها هستي پ
جي مبارڪ نالي سان پوڄي وڃي ٿي. نفي اِن تي ن
انڪاري آهي. تنهن اثباتي چوي ٿو:-

اثباتي - هانو غيب مان آدمي آڻي ڏيکار.

نفي - هانو. پر اهو پوءِ ڪي پيدا ڪيائين.

اثبات - هان اِنُ الا جي ڪرپ ۾ ناهيندو ڏسي
ڏٺو ڪُٺل نهڙيءَ جي، پٽ ڏيءَ ٻڌائڻ

ٿئي ها. پر اُنهن ڪڏهن نه ٿئي. اِها به نفيءَ جي حالت آهي. 'اُلائي ڇا آهي!' عجب جي حالت آهي. جا نه آهي خودي ۽ نه بيخودي.

پر جڏهن نفيءَ جي حالت جو اُپٽاس اِثبات جي حوالي پر ڪجي ٿو، ته معنيٰ بلڪل نرالي اُٿس. "مان نه آهيان، هو آهي" سائين لطيف جن انهيءَ دستور جا عاشق آهن. انهيءَ اُرت شاعري نوع ۾ گڏيو ڄاڻايو اٿن.

"يار! الفيءَ سان نيءِ الهائي.

هردم رک دستور اهو."

اِنڪار ڪر. ڇا ڄاڻان؟ "نه مان به آهيان." يعني پاڻ مُلهائي وڃ پوءِ؟ پوءِ هُن کي ياد ڪر. سچ ته هُو آهي. اُنهيءَ نفيءَ سان ٿي اِثبات. نفيءَ جي ٿَن لڳاءِ، ته اِثبات جي اَحساس مان جو لطف حاصل ٿيندو سو ماڻين.

پر اُرهان اٿن ۾ چون ٿا:-

"هيءَ هيءَ سرڪون سوئُر اهو، سوئُر اهو."

يعني اُلٽي رمز جو. اَسين سڀ جي سپت جو دم هڻون ٿا. خوديءَ پر خراب ٿيون ٿا. ته پوءِ سچاوڪ خدا کان جدا ٿي ٿا وڃون. جا ٿي ياونا شاه جي بيت جي آهي ته اَسين اِثبات جي اَنڌو اُچوٽا ۾ اُڏون ڪاروڪ شيطان جو شڪار ٿي ٿا وڃون.

پر شاه صاحب جي بيت جي ٻي مصرع ۾ ڏاڍو گهري راز پُر آهي. نفيءَ ۾ اِلهائي هڪ اُٿي جي پيله اَڳو ڄاڻايا اٿن. هڪ اُٿي جي حالت جي سچوڻو

کي نه ٿيو. مطلب اُنس نه نسون تان نه ڇنڊيل آهي، يعني بعجل، هاري لوائي هستيءَ ۾ آڻي ٿو. پر سار سنڀال هوندي به جڏهن ساڻ جي ناس اچي، يعني منهنش جي ڪرڻ جي حالت پيدا ٿئي ٿي، تڏهن نفي ابوري عقاني ائو نه ٿي سگهي. ضد جو اُتال برهما جو هستي نه ٿيڻ کان ٿئي ٿو. پر ٻهڪندڙ هستيءَ جو دم ئي نه ٿي سگهي. تڏهن پڪاري چوندو، "هاءِ ڙي قدرت هاءِ!" سائين ابرلداس لڪيءَ جي اهڙا پڪا هار جو اظهار ڪيو. تڏهن فيصلو ڏئي ته نه هرڪا ڪري بدلو، پر اهي ڪا هستي آهي جا نيستي کي هست ڪري ٿي يعني اوچتو ساڏ ناري اکين اُڀيان اچيتو پرگهٽ ٿئي، ۽ وري اُلائي ڪنڊيءَ ڪُلَ جي هيڏ قبر ڪارڻ هستي نيستي ٿي وڃي ٿو، جلي خاڪ ٿئي ٿو يا قبر داخل پر هستي ڪال ئي رهي! ۽ وقت پورو ٿي، دل جي پٺيءَ لسان اِهي ميسارجي وڃي ٿو. سائين ليرلداس آستڪ هئا.

نفي اثباتي معنيٰ وارو اکر آهي. اصل سهاؤ ناڪاري پاولا وارو آهي. خدا جي هستيءَ کان نٽائي ٻهڪندي خوديءَ جي خمار وهڻ، نفيءَ جي حالت آهي. پاڻ کي اهو سمجهڻ، نه ته ڪو الهيءَ ميتا نه پر ڪا هستي آهي، پر اِنهيءَ احساس نه جي مان سـ ڪجهه ڦجان هاله سڀ ڪجهه منهنجيءَ مرضيءَ موا

پ

ذات ۽ صفات جو نبيرو

"اُسين سڪون جنکي سي اُسين پاڻ،
هاڻ وڃ گمان، صحيح سڃاڻو سپرين."

سيد عبدالڪريم

ذات ۽ صفات اکر پاڻ جي لحاظ، الڳ الڳ معنوي رکن ٿا. پر روحاني مدنظر سان اهي پاڻ ۾ برابر آهن. دوئيت دکاوي آهي. احديت ۽ هيڪڙائيءَ جي ڳالهه جي عڪاسي ڏيندي، سڏ ۽ پڙاڏي جيان، هڪ ٻئي جي جوڙ آهن مانيءَ ۽ پاڻيءَ جيان رکڻ جي رمز آهي. سائين لهرنداس جن هڪ سلوڪ چيو آهي جنهن ۾ اها پاڻ ۾ سمايل آهي.

"سَمِتا ۽ دوئي ٻئي آوهن،
بنا دوئيت سمتا نهين پاوهن."

ڇا ڳيان ڪٿي آهي! دوئيت درشٽي! اوڳڻ نه آهي. طالب معنيٰ ٿي طلب رکندڙ. ته هڪ ٻيو طالب 'مان'. ٻيو جنهن جي طلب هجي. سو ٻيو مطلوب. يعني "هو". "مون" ۽ "تون" جو شو. پر سر لکو. روحاني حوالي ۾ هن مضمون جو عنوان سڀرو ٿئي، "حق هي ٻولا." ٻولا ڇا جي آهي؟ ڪهڙي ڳالهه ٿي؟

جا ساٿن آهن. سائين لولاڻ، عاجز، وڏيءَ هندي جا
ديوانو درويش ڪري شاهه جي دلي مراد جو چٽر ه
شاعري ۾ هن چٽيو آ:-

” نيهن سندو نالو، جنهن رکيو لون لون نفيءَ سان
ذڪر ذاتي حق جو، تنهن صحيح سڃاتو،
اڪر اناالحق جو، پروني ڳل پاتو،
ڪارڻ اهو ڄاتو، ته اصل عاجز ناهيان.“

يعني جنهن نفيءَ حالت رهندي لوڪي حق ج
احساس ڪئي سوئي اثباتي جي صحيح حالت جو بيا
آهي. نفي ۽ اثبات هڪ ٻئي جو ضد آهن. پهرين حال
لون ڪي ذاتي ليکو وڃائي. اثباتي جي حالت ۾ ح
ڪان ٻه اڳيان اهو يڪتائيءَ جي اوڄي حالت جو بيا
آهي. شاهه صاحب جي بيت جي ٻئي مصرع ۾ عا
جي نسبت جون ٻه ٻوليون ٻه ساڳيو راز سمجهن ٿيون.

” اصل عاجز ناهيان.“ ته پوءِ ڪير آهيان؟ ڇاڪا
عاجز يعني بيوسيءَ کان لاچار، اهو ته منهنجو ڪڌ
آهي. سو ته نفل جا پاڇو ٿيو. پر اصل ۾ مان يار يگا
آهيان، جو سچل نعرو هڻي ويو هو.

پاڻ بيگانو مؤل نه ڄاڻين، آهين يار يگانو.
وهم سچل ڪئي پاڻهين وارو، شعلو پڻ شهانو.“

” شعلو پڻ شهانو“، يعني لاهه هڪ اڪر آهي اناال
يعني مان خود خدا آهيان؛ نه ڪه خدا کان جدا
سندس پاڇو آهيان. اناالحق آهيان! عبدالحق نه.

"هن جي ذات هيءَ. هن جي هوءَ چوڻ غلط."
"چاڪاڻ ته، ذات هڪ آهي جا باقي آهي-
وحدت."

"صفت الڳ الڳ آهي جا فاني آهي- ڪثرت."

هيءَ "وحدت ڪثرت ڪُلّ" جو ڪامو آهي، جنهن برابر شاهه صاحب جو هيءُ بيت آهي.

"وحدت مان ڪثرت ٿي، ڪثرت وحدت ڪل.
حق حقيقي هيڪڙو، ٻولي ٻي اس پل.
هوءُ هلاچو هُل، ٻا الله سڌو سڃاڻن."

گمان معنيٰ وهم. لڏهن مضمون جو سلسلو اڳتي وڌائي سائين گيالي چون ٿا:-

"فنا چئجي نو فنا وهم جي،
وهم چئجي ٿو اَسين."

جڏهن منهنجو پاڻ کي ڪٿا ڪري وڃا ڀڏائين؟ من کي سمجهائين ته هي من! جيسين "مان آهيان منهنجو مان وڃ موڻ ۾ آهي"، جو آواز ته آهو آهي. جا مطلب؟ يعني جيسين اهو سُر نه آلاپيو اُٿئي ته "منهنجو مان وڃ مُوڻ ۾ آهي" تيسين تون فنا آهين. يعني وهم کي فنا ڪيئه ڪوڙ. اَئلئو پاڻ ٿـي فنا ڪري وڃڻ. گمان جو ڪُسُ ڇڏ نه ڪُسَ لڳين؟ جو آهي نه تون ۾ پاڪ ذات باقي ۾ شمار آهين. چون ٿا:-

جٽان ساڌن جي منازل پهڻ جي لنگهڻ ۽ پهچڻ ۾ . ڻ
صفا ۽ صفات ۾ ذات آهي مراد جي مضمون . جي
انهن ڏهن جيڪو ۾ ڪرڻ آلوڙ جو ڳڻڻ جي ذات ۾
هندو اڳڪي، شريعت، ڏاڪي پهرين طالب ۽ هو
جدا ڪلهڪ جي ڪفر، درشٽي دولت اهڙا پوءِ
طالب عبدالڪريم سيد . ڪندي اڀياس کي طالب
اهڙي اُٿئي ٿيندو حالت کي گمان جي نالي سڏين
" آسون " ۽ " سڪون جهڪي " جي ٻج وارو
گمان جي لنور لڪ آهي . اهو ڳهٽائتر آهي .
ممڪن آهي ته طالب لعصي دؤمد جو آڪار ا
ڪري . ۽ لعنت پرض آهي جو سوڙهي دل
لهاڻي آهي . طالب عقل دل وارو سڏبو . ۽ عقل
وارو قبول نه پوندو . هؤ دهن ڪان ته وهو ۽ دنيا
ته . روحاني معقل ۾ هؤ ڪوبه درجو حاصل ڪري
سگهي . الٽي پهر هلي ، هن اهو فاعلو سوڙهو ڪيو
ڪوان پر، انسانون دل وڌيڪ سوڙهي ڪندو و
۽ جنم آڪيارلو ڪري ڇڏيو . ڪثرت جي سبب ميدان
لبي پاڪ پلاڻي وڃو . وحدت جو پرڙالاءِ ڪرڻ ڪوڙ پي

سائين لهرآداس پنهنجي نرالي ڍنگ، هي ۽ مضمون
هن سلسلي پهاريو آهي .

" ذات کي لقا اهي . "
" لقا آهي صفات کي . "

"لوڻ" جي "موڻ" ٻڻ، "موڻ" چيو،
"ڪڏهن ڪيم مَسخري"،
"لوڻ" ٻــ اَلــڙَ ۽ آکيو،
"موڻ" کي اِنهين وري،
"تہ پوءِ 'موڻ' ۽ 'لوڻ' مَري،
لــہ ٻئي سچي ساميءَ لوڻ ٿيو."

يعني هيءَ ساري اُلٽي سمجهڻ جي رشتي بدل آهي. ذات ۽ صفات ڪونهي اُوچ نيچ جو درجو نہ آهي. نڪو وري ڪو برابريءَ جي درجي جو سوال آهي. ڪي ٻہ آهي، پر خاطري آئي تہ هڪ ٻئي کان سواءِ سرندي ڪانہ. خدا ۽ جدا جي وچاندڙ نڪتي تصوري لادائيءَ جي جار قهلائي آهي. راڳا ڪها آئس راڳا! نڪتي کي اُلٽ پلٽ ڪرڻ جي جي صحيح تصرف هٿ اچي وڃي، تہ جو جدا آهي سو خدا ٿي سگهي ٿو. يعني صفات جي فاني حالت کي بدلائي ذات جي باقي حالت جو اَحساس ڪري سگهي ٿو؛ ۽ جڏهن اها حالت اچي ڪئي، تہ پوءِ جڳن سامي ست نجان چوي، تہ اهڙو جاڳرت صالي بندو، اَمر سکهت سچ سنواري، ذات ۾ لنو لهن ٿي، وحدت واجت اَنهد شبد سڻي ٿو.

"ڪنارو ڪري، ڪناري لڳ اچ،
پاسو ڪري، ڪنڌيءَ لڳ اچ."

ڪهڙي ڪناري؟ ڪهڙيءَ ڪنڌيءَ؟ جيائين ھ
پار، جو وصال جو پار آهي؛ جت سهڻي ساگر سيئر لو
وڃي ميهار سان ملندي هئي. ٻُر سسئيءَ ۾ شاهه صاحـ
هن حالت جو ورڻن هن شاعراڻي فن ڪيو آهي.

"لون ڪا ڪانه پساهه وڃڻ ۾ وصال جي،
دوئيائي دور ڪري، معرفت ملهاءِ."

سسئيءَ اِنهيءَ گمان ٻڌيءَ دوئيائي دور ڪر
جو شرط پورو ڪري، معرفت جي حالت جو احساس
ڪيو هو، ۽ الهيءَ موج مستي ۾ ڪئن اچي هي
آلاپيو:-

"پهچي جان پساڻ ۾ ڪيسر روح رهاڻ،
لا لڪي ذو لکر ذاهو ۾، لکا ڪيهون ڪاڻ،
پنهوَن ليس پساڻ، سسئي لاءِ سوُر هئا."

سسئي صفات آهي. پنهون پاڪ ذات. گمان ڪيئ
ٻاهر ڪمائين لا سسئيءَ سوُر سڀ لٿا، ۽ پنهوَنءَ پـ
پالي پاڻ پرچي ولڻي پاڻ سان.
لاهن، لوڏي سمت عاجز پڻ "مون - لون"
جهيڙو سهڻيءَ رمز شاعراڻي فن هيئن سلجهايو آهي.

"لون" چوي ٿي "مون" کي،
"لون مون ٿي آهيون چري."

"نه ڪرڻ وارو، يعني جنهن کي ڪرڻو ڪيو آهي، سو پاڻ آهي."

"گيان وارو، يعني جو ڄاڻڻو جيڪي ٿيو آهي، سو ڄاتئي ها. سو به پاڻ آهي"

"ڀڳتيءَ وارو، يعني جو ڄاڻڻو ڪرڻ نه ڪرڻ سمدرس ڪر."

درجي به درجي پاڻ پڙهائيندي مٿين چئارئين ٿا ته سڀني جيون جي ڪنجي آهي "وجود وچار."

"سو به پاڻ" فقرو وڏي معنيٰ رکندڙ. هن فقره جي ضد ۾ فقرو آهي:

"سڀ ڪجهه مان آهيان" هيءَ عمر ڀري دک جو باعث آهي. گرو ارجن ديو پنجين پاتشاهي، سکمني صاحب، اشٽپدي ۱۲ ۾ سلوڪ اچارڻ ڪيو آهي :-

"جب لگ جاني مجهه تي ڪڇ هوءِ،
تب اس ڪئُ سک ناهين ڪوءِ."

"سو به پاڻ" ۽ "مجهه تي ڪڇ هوءِ" ٻن ٻن درشٽي ڪوڻ آهن. هن حوالي ۾ نهڪرمي ۽ ڪرمي گڏن جو اڀياس لاڀدائڪ ٿيندو. ڇا؟ نهڪرميءَ جو مطلب اهو آهي ڇا ته انسان اڪرمي ٿي هٿ تي هٿ ڌري ويٺو رهي؟ نه. ٻنهي سلوڪن، نائين ۽ پنجين پاتشاهيءَ جو سار ۽ سائين گيانيءَ جو پربوڌ "وجود

ت

نِڪرميءَ جو روشن نُور

"جيئن ٻالڪ کيڏڻ جو آنھوڻي ھوءِ،
اِھ مارگ سنسار ڪو، ٻالڪ ٿي نهين ڪرءِ."
(گروُ تيغ بهادر)

شهيد ٿانئين پاتشاهي گروُ تيغ بهادر جن جو سلوڪ آهي. اِنسان لاءِ آچرڻ منتر آهي. سائين گيانيءَ هن سنڌ ربط سمجهائي ڏني آهي.

"جيڪي ٿئي ٿا، سو ٿيو آهي."
"جيڪي ٿيو آهي، سو ٿئي ٿا."
"جيڪي نه ڪرڻ سان ٿئي ٿا، سو ٿيو آهي."
"جيڪي ڪرڻ سان ٿيو آهي، سو ٿئي ٿا."
"ڪرڻ سان نه ساڳيو."
"نه ڪرڻ سان نه ساڳيو."

واهه ڙي! گياني بابا! واهه. بيشڪ ٻنهي جو مت پاڪ آهين. گيانيءَ جي گيتا آهي. پرلوڪ پستڪ لي بطور نتيجي، وڏيڪ هيءَ لکن ٿا.

"ڪرڻ نه ڪرڻ (نڪرمي) جو خيال ميٽجي."
"ڪرڻ وارو (ڪارڻ). يعني جنهن ڪيو آهي سو پاڪ آهي."

آهي. غلط ڪرڻ جان جو جوکو آهي. تڏهن هيءَ
ڳالهه دل سان هنڊاءِ:-

اُڪري جڏهن تون ٻين حيلا هلائين،
اُجاڻو نه ڏک ڏسين، جا ڪجهه ڳالهه آهي.
وڃي نه ٿي ڪڏهن ڪنهن جي محنت اجائي.
چڱي تدبير جي پوري آهي اڄ ٻين سڀائي.

سو جيڪڏهن لوڪ چڱي ڪمن ۾ پيو چاهين ته
ته آهي، ته ڪو به ٿيڻ جو ٻات ڪري. تو ٻاڙهي جي
ٻو حقيقت تسليم ڪرڻ جي مراد؛ جا سياڻپ آهي ۽
۽ سک جو سرچشمو.

وڃائو" ڏئان هن رهڻيءَ تا چڪائين تہ ڪرم ڪرڻ ۾ رب جي رضا لاءِ راضي رهو. اُستاد ۽ گروُ اَرجن ديو جن فرمائين ٿا:-

"ڪرم ڪرڻ هروڀي تہ ڪر
ڦل پسندڻو ڪا نہ رکل ذرو."

يعني نهڪرمي نرمل ذرمي آهي. نرمل جو ضد ڪرم. يعني ڪرم جي اراذي ڪرم مطلب، ٻڪر آهي. ڪرم ڪرڻ کان عار ڪري وهڻ وارو نہ آهي. ليڪن تنهجي جي ٻاري ۾ لرم رخ وارو آهي. يعني نسڪمت ۽ سانتيڪر، تنڌي سيهي ورلڻ وارو روشن لوُر مش آهي.

اهو چارو ٻہ لہ نہ آهي. ضرڻ سو ذيڻ آهي. ماڻ ذساڻ وڏهو لمان ڇا ونلو ڪرڻ ڻ. تنهجو مستثما جو حوالو آهي. سو لہ اڳتي هلي ذسڻو آهي ڇا ذسجو؟ تنهجو مدار لنهجي ارد گرد وائو ماحول تي آهي جو عرف لنهجي هٿ جو کيل نہ آهي. اَنيڪ ساه ذاري اهن. جنهني کي من مراد وُن اهن. دليا ۾ تکر کائڻو آهي، تکڙ هر موڙ جو لون مالڪ ناهين. انهکري لون پنهجي طرف جي صفائي ٻڌڻ رهت ڏي. آڏئي رام جاني اسٽلر ۽ لدبر ٻنهي جي ٻيلهہ هل. هوليءَ کي اُنهوني ڪرڻ، يا اَنهونيءَ کي هولي، سو دم لون نہ هڻ. ڪاٿي لڪڙو هلي دم جو مرض نہ ٻرائي وهين پنهجي ڳجهيءَ ڳت نہ وڃهہ. اها واٽ دک درد جي

"علم کان اڳ پڙھ رسالو عمل جو،
مٿيرو اٿيڻي 'لوت' پيالو عمل جو."

"علم کان اڳ پڙھ رسالو عمل جو." ڇا مطلب!
يعني علم ۽ عمل جي نسبت ۾، عمل جو پلڙو وڌيڪ
ڀاري سمجھڻ گھرجي. عقل ۾ اڪابر جي آهن، جيڪي
ر رهڻيءَ ڪهڻيءَ جو اڀياس ڪر ۽ سبق پراءِ. فرق ڏسي
ڇا سوچيندو آهين؟ هيءَ ته ڪا بزرگي لڳي پئي آهي!
انهن ئي ته چوندو آهين. پوءِ چوڻ پنهنجي پيري پاڻ
سنڀالين، ۽ آهڙي منهن موڙڻ کان بچي لڪولس.
سيد عبدالڪريم بلڙيءَ واري جي هدايت آهي:-
"جن جن ورق ورائين، تن تن ڏٺو ڏوھ،
رهڻيءَ رهيو نه سڀڙن، ڪهڻيءَ ڪيو ڪوھ."
يعني زور رهڻيءَ تي آهي. ڪهڻيءَ تي نه. ڇاڪاڻ
، جن لوت درويش فرمايو آهي:

سچو علم هو پڙهيءَ جي اسرار
ڏٺم جذهن جاچي جمالو عمل جو"

ڇا مطلب؟ "جمالو عمل جو!" جي هان. تو چيو.
ن سوچيو تون پڙهيل آهين. مان سادارڻ آدمي
يان. منهنجو لاچار آهي. اُمي آهي. پر آدرش
ٽي اُنس. سندس رهڻي مارگ درشن آهي. تو
و. پر تو نه هيڏايو. تون بدنام آهين. عرفتباز آهي،
فتباز! ياسو ڪري هلوس. منهنجو علم پڙهيءَ جي

ت

علم عمل جو وڇوڙ

”علم کان اڳ پڙهه وسالو عمل جو“

(ڀ

سائين ليڪ ڏاس جا نسخ ڪي لوان. علم جاڻڻ جو
قول آهي ”پڙهڻ، ڪڙهڻ ۽ لڙهڻ.“ پر سائينءَ
گفتو نرالو آهي. اڳ اولائي ٿي آهن. پر وڌ نر
آهي. ”چڙهڻ - سڌڻ - ڀڙڻ.“ علم ۽ عمل هڪ
پڙهڻ لاءِ، هن اُن اڪري جدول جو مطلب آهي
ڳالهائڻ کان اڳ سوچ. شهد ڀاڻ اهي. ڪمان م
چئل لبر جيان آهي جو ورڻي واپس نه، اهڙو اهـ
زبان مان نڪتل حرف به واپس نه اهڙو آهي. اهو
ڪارڻ آهي جو چوندا آهن ته ”اهائي زبان اُس
وهاري ۽ اهائي زبان چاڙهي وهاري“ حاصل مط
ته ڄڀ ڄيٽي چئي، ۽ جهڪي ڪي جئين سڀ دل
هنداءِ، جئن تهنجي زندگي لهنجي وڌڻ ڏار ا
سهڻو سڌر نقش بڻجي اهن لاءِ آدرش مثال ٿي
سائين بوزدار جن جي ڪوتا آهي، ”رسالو عمل جو
نصيحت آميز ڪوتا آهي. شروعاتي ٻروچن آهن:

قطب شاهي، سائين رو چلداس، ڊاڪٽر، جن نڍي وڏي جو فرق سڃاڻي هيءَ هڪ سنڌ نصيحت پرول ٻڌت ڇيو آهي:-

"وڏو آهين تہ پيار ڪر.
نڍو آهين تہ نياز ڪر."

نياز ۽ پيار هڪ ٻئي جا پالڻ پيلي اڪر آهن. علم ۽ عمل جي حوالي ۾ اَدب جا ٽاني شرڪ شد آهن. انگلستان جي مهان ڪوي، لارڊ ٽينيسن، انهيءَ وصف لي زور ڏنو آهي، تہ علم کان سرس انسان ۾ نمرتا ۽ اَدب جو گڻ هئڻ گهرجي.

اَڪثر سادا آهن. پر سُڄاڻ آهن. جيڪڏهن علم ۾ اَڪابر نهين، پر تجربڪار آهن لہ او پنهنجو علم مٽيءَ سان ملائي ڇڏيو. انهن کان تہ اهي هجين ها تہ صدبار بهتر. ڪو ڏوهہ ا، نہ ڏئي ني ها. مور ڪ مهار ناه ڪاه

براهو نه ڇا، پر تون ٻاھ جو ٻنلو سمجھو وچڻ آئو.
ٻال لوڪان نه ڄي، لوکي مهون لي ڪيچ نه ڇوي. ٻر
لي دل ۽ لوڪي بد دعا نه ڏيندو. جي هان. خوشامد ڙن
نه ملڪ ۾ ڪومت ڪالهي. جڏهن اهي لوڪي وڪو
وهن، ۽ منڙا منڙا سر آلاپين انڌهن هي ۽ ڦڄن ٻاد ڪ
”اوڪ ٻتوڙين ڪچڙ نه هووي، ناهين رام ٻاٻا.
لوڻ جاڙ هولڊي اُلٽي رمز هلينڌو. آخرت ۾ ڏ
۽ نه ڪ قول ڪم ۾ ايندو.

سالين ڪيالي ۾ جي ڳالهه جو پولون اَکر ”اُرڻ“ آ
عام ڳالهه جو اَکر آهي ”لرڻ“. اِنهن ٻن اَکرن ف
آهي. ”ٺيمڙ“ برابر ”ڪڙهڻ“ جي آهي،
عقلمند ۽ علمند ٻئي آهين. جيڪي پڙهيو آهين
دل سان هندايو ۽ اُلٽي. جڏهن الله لنگهجو عام
وهوار سهڻ آهي. پر جيڪڏهن لون لرلا ٻڙ
ٻجش لتو اَپڃن اُنه پره ڇنبو نه لون ”لرلو“ لاه
اَپائي آهين. نه پوه ڇنبو نه لنهنجي عمل جو پالو
۽ آهي. ڪڙو اهي. تي سکهيو، نه ڳالهائي دور
”لرڻ“ اَکر کي وسيع معنيٰ ڏني هجي ۽ مجهس ڪڙ
۽ ”لرڻ“ بنهي جي پاونا پري هجي. لرڻ جو
ڏلين ڳالهائي نظر اَنداز لتو ڪري سگهي. ۽ سچ
اِهوئي آهي. جمالو عمل جو نشان به اهو شخص
جو نزال هجي سيتل سڀاڻ جو آهي، ۽ ننڍي خواه
سان همت جوڙ جو رستو هلينڌو.

چون ٿا تہ جڏھن ستگر پرچي يعني راضي ٿئي. پر اھو مدار طالب تي آھي. پوُرڻ شيوا ڪري ستگر جي سنگ مان لاڀ پرائي سگھيٿو. گروُ نانڪ ديو جن جو بہ فرمان آھي تہ گروُ ڪرڻ بہ ضروري آھي.

"ڪہہ نانڪ لکھ ڏہاوي
ورڻ ستگر واٽ نہ پاوي."

ھن ڏس ۾ قرآن شريف جي آيت وڌيڪ وزندار آھي :-
"من لاشيخ لہ فشيخہ الشيطان."

جنھن جو اڳوُ شيخ يعني سچو سالڪ نہ آھي، اُنجي واڳ شيطان جي ھٿ ۾ آھي. شاہ صاحب جن سُر ڏھرسيءَ ۾ اھا آيت ھن رمز ۾ آندي آھي :-

"نود دل تان دوُر ڪري ڪر ساجن صفائي.
من لاشيخ لہ فشيخہ الشيطان، ان رمز اونداھي"

۽ اھوئي ڪارڻ ھو جو وڏڪار ۾ مجھيل سنئين ۽ ڪي سگوري شاہ ھدايت ڪئي تہ پوئلان پير ڪري وڃي تن اڳيان سر جھڪائڻ جن اڳ ۾ اھو پنڌ ڪيو ھجي. يعني وڃي ڪو ڪامل مرشد ڪر.

حاصل مطلب تہ گروُءَ بنا گت ناھي. پر سائين ٽيئرٿداس جن انھن ضد نتا ڪن. سارو بروھماند خيال تي ٻڌل آھي. خيال ڏاڙاڻن ٻہ باطني ۽ ظاھري. ساٿين ڪياني جن عروج ۽ نزول - اندر ۽ ٻاھر - الله

سنگر موما

"سنگر جهڙو شاهه، ڪوله ٿلو-ٻين ڪاٺين،
پرچي ٿلو جڏهن پڻ رهي، آم ٿن آڌار،
اکي پيچائين جاس پاس، تڪي پچائين راد،
ڪري من اڇاه، سامي چڏيائين چين ۾"

سامي سنت سُجان جو اپديش آهي ته جي چاهيو
ته من ۾ سانين سکوري 'اء چاه پيدا ٿئي ته پوءِ، پيارا
من اُچاه حالت ۾ رکو. من جو چاه آهي خوديءَ جي
خوراڪ. ۽ جتي خودي آهي اتي خدا نه رهند
سرلو ميارا معهابت آهي. مباڻ ۾ هڪ ڪالي ماڻ
سکهندي. ان جي جاه نه آهي. فيصلو لولي چڏ لين
آهي. چاڪون، جو سرلو لسهجو آهي. خودي ۽ خد
به لوڪ آهن. اهڙي طرح آلم ٿن ۽ ماما موه به. ب
لوڪ آهن. سيد عبدالڪريم درواش جو پڪ چوڻ آهي

"پسيوران ٻه ٿلوڪ ڪڏهن نه ليا پاڻ سين
هڪ سکا سيرلن ڪي، ٻيو لاڳاپو سين لوڪ"

پر جڏهن ڏڳ هلي، لوڪ لاڳاپا لاهي، سڪ سچ
جي وڏائي سگهجي، سو ڏڳ لڳائي ڪير؟ سامي

خيال جو خيال ۾ ضابطو پنهنجي اڇا موجب ڪرڻ
گرو ۽ نه ڪرڻ جي لاءِ چونڊا. "اُپياس ڪرڻ
جي سمي اُپياسيءَ کي ڪٿي ٻاهرڻ گهر جي وغيره لاءِ
گروءَ جي رهبريءَ جي ضرورت آهي ڪيترو قدر
سا خود ڄڻيا-وُ محسوس ڪري سگهبو."

گرو ۽ شش جي سنبنڌ بابت سائين ليرٽداس خلاصو
ڪجهه ڪون چيو آهي. پر هي ٽي اکر سندن اکيل
آهن، قول - عقيده - عمل. هيءَ ٽي اکري هن حوالي
۾ ئي معنيٰ رکيتي. سندن مراد اها ئي ڏسڻ ۾ اچي ٿي
جيڪڏهن گرو ڪرڻو آهي ته گرو ۾ عقيدو ۽ نهني سپورڻ
وشواس هجڻ ضروري آهي. وشواس هيڻ آدمي مُرادي
پاڻ جي لياقت گهٽ رکي. گروءَ جا قول يعني وچن ٻڌي
من سان هندائتا آهن، ۽ پنهنجي رهڻيءَ ۾ ڪرا آڻا رکڻا
آهن. گروءَ جي لڳش قدمن ۾ هئڻو آهي. جي گروءَ
ڀاڳت ناهي، ته وشواس پڻ ۾ اڻت نه آهي. وشواس
جي پاونا ڇا ٿيندي آهي، ۽ اڻت جي مراد ڇا آهي
انهن حوالي ۾ ويد وادي سنت سامي جو اپديش آهي:-

"ٽيڪو جنهن ٿلو ستگرو اُچون سکُ ٿي،
سهڄي تنهن شيوڪ جو سڀ دک لٿو."

وشواس جي حوالي ۾ 'سک' شبد معني رکيتو.
سک معني شيوڪ. سک معني پراء. عقل سک. ٻئي معني
عمل ڪر. شيوڪ ۽ سک پراهر جا اکر تنهن معنيا

۽ هو هو شبدُ استعمال ڪيا آهن. واهن شڪتي هد
آهي جا آهي انسان جي اُنتي، يعني اندر جي سوجهي
اُنتهڪرڻ. سائين گيانيءَ جو پربوڌ آهي ته جي انسا
چاهي ته سندس جيون سدا مُند بهار هجي ته اُن ک
واهن شڪتيءَ جو وڪاس اهڙيءَ طرز ڪرڻ گهرج
جنهن نزول عروج جي اشاري هجي، تان جو اُن ج
زندگي صرف روحاني راز جوڳي اظهار ڪري. لوه
لهوارو وهندو آهي. لهواري وهڪ وهڻ، سولو آهي
پر طالب کي اوڀارو وهڻ گهرجي. يعني لوڪ و
ذڪڻ ته طالب ڪاهي اُلر لاهي ۽ چاڙهيءَ جو حسا
آهي جو شاهه صاحب نديءَ ۾ پاڻيءَ جي وهڪ
حوالو ڏئي ۽ سمجهانو آهي ته خيال ۽ خيال لي صاب
جا ليندو آهي. جنهن ساري خيال جي ڪيهڙ آهي
انهن چوڻ هڪ سمجهاڻيءَ مثل ڏيندو ته:-

خيال ڪي ڪر يار! خيال سان قتلام.
طالب تان سٽي، جيئون سُر سمت نام.

'جيئون سُر'، سائين گياني جن جو رچيل شبد آهي
شايد اَنهد شبد جي بدلي ۾ ڪم آندو اٿن. پوءِ
اَپياس ڪان سواءِ، انهن سُرن ڪان ڪنارو ڪري، صر
جيئون سر سرڻ ڪرڻ ناممڪن آهي. اهڙي اَپيـ
کي سائين گياني ”قيرڻ، قائم رکڻ ۽ رد ڪرڻ ڪ
لي غاظو“ حاصل ڪرڻ جي شڪتي چون ٿا. پ

ڇا لاءِ مان، پرواني، آهي! آسڪ آهين! ڪير پوائين ٿو!
حرڪت ناهي. الٽيءَ ڪ سُلٽيءَ راه سڀاڳا آهن.
مڙئي ڪٽي ٿيو. پر اندر ۾ هلچل آهي. وقت اهڙو
جڏهن اهڙا سڀاڳا ورلي لوڪ هيٺيءَ جوت جو احساس
ڪرائيندي. يعني روحاني راه لي ڪير به طرفشف ۾
شمار آهي. ملاجي پانڪ شريعت ياد ڏياري ٿي. ان
جي اڳڪي رهيا سي مونا مڙو. اهي پَرڪي وڃي
سگهندا. پر جڏهن اول ۾ ڪفرڪاني پالي ۽ پوءِ
دوئيائي دور ڪئي، سو برابر از خود پڪي ارادي،
راضي، خوشي، ان دولت آليو، سڪ ٿيو آهي. هيءَ نه
پڙڪندو. هن مڇبو آهي. هڪڙي مڃائو نه ولو آهي:
تنهن ڳالهه وڏو فرق آهي. هڪڙو ستو دور ٿي ويو
آهي، ۽ پنهنجيءَ مڃتا موني ماڳ آيو آهي. پنهنجو
پاڻ مان پيدا ڪيل پنهن جو هيءَ پوڄاري آهي. آشرتا
مان شرڌالو بنيو آهي. اٺرڌ شرڌالو نه آهي. هڙو
شيوڪ پنهنجي واڳ واحد جي سپرد ڪري بنا پڇو
پولي سنسار ۾ ورلي ٿو. هڪڙي هاٿي سچو برهم
وڏبارني يا اسلام ڪلهي گره لنايم ڪري سگهجي ٿو.

سائين ليرٿداس جن پاڻ جڏهن وجهه مرشدي حاصل
ڪئي سا ڪتا ڪتهن ٿرالي روحاني حساب ڪتاب جو
پرماڻ پتر آهي. عجيب ڪهاڻي آهي. مرشد ڪرڻ
جي من مراد ڳنهران سهي سنيري ڪولو لڪتا هئا.

وڃڻا جڏهن شهوڪ ۾ سڪڙ جي پاونا هوند سڪڙ جي مروان جيڪڏهن گروه ۾ ويچو ته موڻا پاونا اڀين ٿيندي ۽ گروه جي بدل قول لي ڪرڻ جو چاهه ٿيندو. پر ائين نه ٿيندي، اپيس ٿيندي، سد پوءِ پوس، جو دڪ جو ڪارڻ آهي، انهيءَ ڪان چوڻ پائڻ. جڏهن شهوڪ هميشه اُٺان پروان لمعدي ق پوندو. گروه راهداس، ڇوٽين پالشاهي، پڻ هڪ سد سلوڪ، هن ٻارتي ۾ چڱو آهي.

”اُپ گواه شيوا ڪري، تا ڪُم پائي ماڻ.
مرشد لسو اُٺي، او وجهه پر دوٽا پاه.
هتمي ڪري برابري، ڦر عمرس اندر پاه.
وڃه ڳواني اُٺلا، مهي مهه پاٽا ڪاه.“

لمعي هلو آهين گروه ڪرڻ، ۽ ڀت بيٺي اُ گروه جي پرڪ لورهه. له پوءِ انهيءَ جا ۽ ڀيڙا پار لمعي نه ٿيندا. اٿندو اُٺي روحاني ميڙي چوڻي ڪوهي وهندڙ. پر جي وشواس رکندڙن له اڏي اپيڪا ٿيندا.

هڪ ٻيو به درشٽي ڪرڻ آهي جو آهي، لمعي اُوشواس، جي اهميت. سچل سائين سر مست فرمودو ڇا پر هڪ انقلابي اعلان آهي ته:-

”اوّل ڪفر، پوءِ مومن، پوءِ مذهب اسلام.
مُلا سوٻوڙين ڪئين ڪي، اُون مجبون دي بام.“

آدمي بينظير

"اڄ ڀوري اک ڪڻ ڏاوان ڪڻ سرلو"
گروُ گرنٿ صاحب

اَڪ ڀر ڏن رات سمهوُ رهي. هڪ هڪ پهر هڪ هڪ ڪڻ. نه پلا لسائين ڪڻ سرلو لاه ڪهڙو ڀر رهيو! چيائين اهو ڪڻ وقت جي پائيندي ڪان مٿي آهي. انهن سمجهه لئه اڃهيءَ ڪڻ ۾ سڀ ڪڻ سمايل آهن. صاحب جن جي واڻي آهي:-

"ڪاٿيا آنڊ، سڀ ڪجهه، وسه ڪڻ مڌل پاڙا.
اس ڪانيا آنڊ ڻه ڪڻ پرنمي، هامت پُنڊ پاجارا"

سرلو جي اپما آهي. آدمي بينظير آهي. خاڪ پتلو پاڪ شڪتيءَ جو ڀنڊار آهي. روحاني نَل، آڪاش جي ڪاپيا ڪندي، سهل سرمست هيءُ ڪلام چيو آهي.

"حد لنگهي هر ڪو، لاحد وڃي ڪو
سچو سو فقير، جو حد لاحد لنگهي وڃي."

ليڪن "آدمي سي فقير هوئي هين." نه هيءَ امر جولي ڪنا آدميءَ جي آهي.

موقعو ڀائي، ڏوستن جي سنگ ۾ سچل سائين
درگاهه دراز ڏي ويا هئا. ٻنهي صاحب پنهنجو
نازنخري ۾ ٻڌا هئا. ٻر سائين سخيءَ ٻروکي ور
نظري نهال ڪري ڇڏيائون. سوامي وولڪاڻند جي
آهرڙيائي ڪئا آهي. هو ڪو، سوامي رام ڪر
ٻيو، هنس کي ٽوڙ ڪرڻ لاءِ وٺي ڪونه ويا هئا. ٻيو
جيڪو سر مِن ۾ شڪا ڏاري ويا هئا. ٻر مهر جو
مٺن قرلو، ؟ ٻيا مان چالي ٻيو.

هيءَ ٻيو ٻه جي ڪٿا آهي. سائين ٻير لڌ
آئين سائين جا هئا، جو سيدن ٻوڄ ٻنا کين لئي
ڪراچيءَ ٻرسان ٻالي لڇمڻداس جي درٻار ۾ و
ويا هئا. ليهه ولسي ٻار ٻري ڪان لي ٻڌ رو. سا وصف
صاحب جي آنيءَ اڪ جهانپي وري. اڌهن گهر ڪي
نه ٻالڪ درٻار صاحب کي سوچي ڏنو. ٻائي مدگه
انڪار ڪيو. انڪار جو سوال ڪواهي. ولست ل
هو. ولست پادشاهه آهي. رمز ٻهنجي هلندو آ
جڏهن ڪهڙي آلي نه. ڪنهن نه جهليا ڪنهن نه
مرلدي ٻاني ڏهر ويا. هڪ مثال لي ٻيا هن ٿئين جو

ٻه نه ٻورب دلس جا، تنا جڏهن ٻڇا ڪن
هڪ نه هلي تي سچا! چڪيو تا ٻرلن ٻهنجو ڪن
همت ٻڌي ادب جا، لڳي آهيان لن سرن
شل نه سي وسرن، نظر جنهن نوازي آهيان

ٿيندو ۽ صحو ٿيو فنا - سکر ۽ آخر ۾ دلال. چار درجا، چار منزلون ۽ شريعت - طريقت - حقيقت ۽ معرفت. اُنهيءَ شريعت جي پسالما طالب کي هن طريقي جي بوجهه پهچي ٿي وڃي ته جي ڪون اُتي وڌڻ جو چاهه رکندو ته پوءِ پاڻ کي وڃڻو فنا سمجهه. اهڙيءَ ٻڌي حاصل ڪيل طالب سکر يعني چپ جي حالت ۾ ٿي رهڻ پسند ڪندو، جڏهن ڪيس حق جي حاصلات ٿئي. طالب حيرت جي حالت آهي فنا آهيان. پر اهر پند جو ته اُيان پورو احساس ڪري. ٿيو آئم. هو هاڻ چڙڪ اهرايو ر دربار جي دروازي لي بيٺو آهي. هڪ پير ٻاهر ۽ هڪ پير چائنٽ جي اندر. اُ پياس ڪندي، تورو ٿي قدم اڳتي وڌيو ته ڪيس روشنيءَ جو احساس ٿيندو. جا حالت دلال يعني روشنيءَ جي آهي. جڏهن کي معرفت چئبو آهي. هن حالت طالب جڏانهن ڪري پرڪ، ليڏانهن صاحب ڏسي ٿو ساڻهون.

هيءَ اها حالت آهي جڏهن ۾ طالب، سرواڻا طالب ڪان فارغ ٿي، اناالحق جي نعري هڻڻ کان مجبور ٿي پوندو آهي. اهڙي حالت رهندي، جيڪڏهن ڪو طالبو انسان ڪانوس سوال ڪري وڃي ته سائين سڀاجها مهر ڪري شريعت طريقت ۽ معرفت وشيت لي ڪا روشني وجهندا، ته هو درواش موج مستيءَ اندر اکيون اڌ ٻيڪرڙاون ۽ چپ پکوڙال جواب ڏيندو ”ڪفر!“ نه، ته کي اهي منزلون ڪفر آهن. پر هن

هن اعليٰ درجي جي زيارت لاءِ جن حالتن مان طالب کي لنگهڻو پوندو آهي تن جو ذڪر سالڪ لوڳداس جن ڪيو آهي. حالتون ٻن نمونن جون ٿيون آهن. ١- صحو ۽ سُڪر (سڪر) - ٢- فنا، سڪر، دلال صحو ۽ سڪر حالت لاءِ سائين جن سادا اکر هوش ۽ بيهوشي ڪم آندا آهن. باقي فنا ۽ دلال حالت لاءِ ڪجهه ڪونه لکيو اٿن.

صحو ۽ سڪر حالت جي مراد آهي ته طالب شروع ۾ ڦلدي هوش ۾ رهندو. اهو سمجهي ته هو شريعت جي ليڪن جي پابندي ڪان واقف آهي ۽ انموجب پيرو ڪرڻو. پوءِ جڏهن الهيءِ اهڙاس ڪندي روحاني چڙهائي ٿئي ته هو هوش وڃائي ٿو وهي. معنيٰ ته هو ماڻهو اچي ٿو وڃي. جهڙي شاهه صاحب جن چوڻيا لڳي لُعاب لڳي لو وڃيس. يعني ڪڻو نشو چڙهيل پيو چڙهي ٿي وڃيس. سڪر لفظ جي حرفي معنيٰ ته اها آهي. سُ + ڪر(ڪر) = سُن + ڪردن (ڪردن) معنيٰ ڪرڻ. يعني چپ ڪرڻ. پر الهيءِ حالتن سدائين نشو رهي سگهي ايئن اهڙاس نه اٿس. ٻيهر ڪري وري صحو يعني هوش جي حالت ۾ اچي ٿو وڃي. اهو درجو ٿيو صحو- سڪر- صحو جو.

اهڙاس ڪندي ڪندي، طالب ان درجي پهچي جت صحو جي حالت بي معنيٰ ٿي پوي. شريعت جي درجي ڪسان پار نڪري ويو آهي. هن اهڙاس هاڻي هن قطار شمار آهي ۽ فنا- سڪر- دلال. يعني هي هڪڙي، جي اهڙاس جو سلسلو پهاڙجي ته پهريون در

وصل فنا جي حالت ۾ اچي وڃي. طلب جا ٿيندي آهي، ۽ طالب جي مقابلي مطلوب جي هستي ڪنڌي نه اوچ ٿيندي آهي، سا حالت محسوس ڪرڻ لڳي. پاڻ ڀلجي وڃڻ طريقو آهي حقيقت جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ. هيءَ انتظار جي حالت آهي جا شُڪر جي حالت جي برابر آهي. پيار ڀري دل ڀين ڪان گوشو ڪري، چپ ۾ رهندي آهي مجازي ڪهاڻيءَ جي سلسلي موصل کي راتو ڏيهو ۾ وڃائي وڃي جو انتظار جي گهڙيءَ جو ليمر نباني نه سگهي ۽ وصل کي راتي جو لباس پهرائي سيج سمهي پيئي. راتو آهو. اُٿي رسم ڏسي رسي ولو. انتظار ۾ جو لطف ٿيندو آهي سو نه ولو موڪلائي. هاڻ وصل جدائيءَ جي عرب زهر اچي وڃي. هاڻ ڪوچ ۾ نڪتي، حق وري هٿ ڪرڻ لاءِ.

حق جي ڳولا دوران، طالب جون ڪرم اندرهون، ڏسڻ، ٻولڻ، ٻڌڻ قوري گيان اندرهون ٿي پولدهون آهن. بعدي ڏسڻ، ٻولڻ، ٻڌڻ سڀ اندر ئي اندر ٿاڻ سان ٿيندو آهي. تڏهن طالب جي دل ڪجهه غيبي شبد سڻن ڪرڻ محسوس ڪندي آهي. وصل الهيءَ حالت ۾ آهي ۽ چوڻي:-

”نئون نيانو آهو، راتي مُلّان راهت.“

ليانو چا ٿيندو آهي! روشنيءَ جو احساس ٿيندو هي. شهي صورت ڪالي نظر ڪالئ اچي. ليڪن

حالت ۾ جا دلال جي حالت آهي ته هن وقت الهيءَ سوا
جواب ڏيڻ ڪفر جي ٻولي ٻولڻ آهي.

سامين ٽيڪمداس جن پنهنجي سپاڪون لـي ڪر
حالي پڻ ئي لکيو آهي، ڪفر شريعت - ڪفر طريقت
ڪفر حقيقت - ڪفر معرفت. ڏڻيڪ احوال ڪونهي
سندن احساس جو اهڙي رنگ هوندو هو. در حقيقت
ٿيندو به ائين آهي ته جت جوهڙ ڏٺهري اڳ هوندي
آهي اُت ٻولڻ لـام گهٽ ٿيندو آهي. عمل ڪر
جي معمولي ڏيادو، ۽ بيان ڪرڻ جي فرصت گهٽ
هوندي آهي.

شاه عبداللطيف جو سر مومل - راڻو هن احساس
ڪرڻ پائڻ آهي. شريعت جي درجي جو احساس مؤ
جي مجازي طبع مان محسوس ٿئي ٿو. هن کي مجاز آهي
واه جو نيت آهي جنهن شاه صاحب مومل جي مجاز
چتر چٽيو آهي!

"مومل ماري مير، آهن کي آڪري.
سوڍيءَ گهڻا سڪايا، پڙهيا، پڻيت پير،
هٽي لٽڪي ليِر، مٺيو جن مٽن ۾."

پر وقت آيو جڏهن مومل ميندرو ڏسي پنهنجو
پاڻ ڀائي ويٺي. شاه صاحب جن چوڻا:-

"ڪنڌ ڪهڻا گهاتيا، پاڻا لکيس ڪهاڻ
ميندري ملاءِ، لکيس ڪانَ ڪهار ۾."

ديدار

ديدار هوءِ جي دوست جن ،
هُوند بهشت گهوريان مٿان تن .

مان کين هلندس .
پر فقير سائين! هيءَ قدرت جو نيم آهي .
هوندو . تنهنجي سر بلا .
سڀڪو ناسوت آهي . چولو ڇڏڻو ئي آهي .
هوندو . پر هن سڀڪو ۾ اسان رب سڳوري جو
ديدار ڪيو آهي ، سو ڪئن لاهيو! مولڪي ڪفر جو
رات نه پڙهاءِ .
فقير سائين! قدرت جي آڏو اچڻ ڪفر آهي .
پر جي ڪفر ڪندي رب ملي ته ڪفر ۾ ذڪر آهي .
فقير سائين! اڄ هن مان توهانکي رب جو واسطو وجهي
عرض ڪريان ٿو ته توهان رب جو سڏ اونايو ۽ هلو .
نه هل سڄڻ! رب پاڪ جي اسم تان صد قربان .
دو حاضر آهي .
رات جو وقت هو . سائين ٽيڪنداس مهراج چيلي
ي ساڻ ڪري هواخوريءَ لاءِ نڪتا هئا . هلندي

چانديءَ جهڙا چانور پڪَ تنهن پٺ لطف الهدا آهن
حالت وصل جي هئي. چوائي :-

”ڪيڏانهن ڪاهيان ڪريو؟ ڇوڙس ڇڏائو.
راتيو ۽ راتيون، رهه راتي پيو نسائو ڪريو.“

طالب هاڻ عارف آهي. هيءَ دلال جي حالت آهي
هدا پر شا جي حالت حاصل ڪري. دنيا فاني آهي.
ڇڏيو آهي. پر عارف جهڙين ساڌ سرائن ۾ اتس، ا
ميا ۾ پيا امر جوت جو جمال ماڻي ٿو؛ هڪ ٿي
سُر الابي ٿو:-

”ڪانهي ٻي ڳالهه، تنهن مرلي ميٺڙو.“

امر پر، جڏهن پرواز ڪري پرواز ڪري و
لڏهن جوت پر جوت سمائي وڃي ٿي ۽ فاني
امر ڪهاڻيءَ جو راز ڪوائي ٿو:-

ڪهه پر عمل اڪو جانو،
ڏرب ڪلا اهي سرا ر ماڻو.

مسلماني عقيدو آهي ته ميّت کان، ملڪ الموت جا
ٻه فرشتا، مُنڪر ۽ نڪير، قبر ۾ دفن ٿيڻ بعد، هيءَ
ٽي سوال پڇندا آهن.

١- تنهنجو الله ڪير آهي؟

٢- تنهنجو نبي ڪهڙو آهي؟

٣- تنهنجو دين ڪهڙو آهي؟

سوالن جي جوابن تي منحصر آهي، ته ڇا اهو بهشت
جو حقدار آهي، يا دوزخ ۾ عذاب ڪيو وڃي. پر
جن اکين الاهي عشق کاڌي پاڳل آهي، سي نظر ڦيري
ويندا آهن. عاشق ڪهڙي ڪاڻ جو هنن سوالن
جواب ڏيڻ لاءِ منتظر رهي. سهڻيءَ ۽ سسئيءَ جي
ڪهاڻين جي ذريعي شاهه صاحب هن عقيده جو اظهار
ڪن ٿا، ۽ تنهن مقابلي عاشق جي حالت بيانين ٿا ته
ڪئن عاشق جو من ڪنهن ٻئي مستيءَ ۾ رهيل آهي جو
هو بهشت جي به پرواهه نٿو ڪري. پيغمبر صاحب کان
طالبن پڇيو هو ته "بهشت کان مٿي به ڪي آهي؟" ته
جواب ۾ فرمايائون، "خدا جو ديدار." شاهه صاحب
پنهنجي شاعري ۾ هيءَ فرق، بهشت ۽ ديدار جو
سمجهايو آهي.

"پيءُ مَ طهورا، وانءَ اور الکهي اوريان،
وڇان جي وصال کي، سي سڀ اڇورا،
حاصل حضورا، سڄي جي سڀ لٿي."

سُر بلاول.

هندي الي اچي نڪتا جنهن ڪي موهن ڀائي ڪهو ڀنا هئا. هڪ سائين لوڪ هو جو زمين مٿي نهو ستو پيو هو ۽ دم ڏيڻ لئي هو. اهو نظارو ڏ سائين امرلداس مهراج ڪئي ڏٺائو ته. ننهن سائ ماڪ الموت جي وچ ۾ گفتگو ٿي رهي هئي.

ننهن جا ٻول آهن. ننهن جاڻن. پر هيءَ هڪ ز روحاني ڳالهه آهي. سرلٽر جي مهمان ته هو ڊرو ڳالهيندو آهي. "من منڊر. لن مسٽ قلنڊر، گهٽ ليرنگ لاوان." هيءَ واٽي گرو گرنٿ صاحب جي ٿيل آهي. سر سهڻيءَ ۾ شاهه صاحب سهڻيءَ صورت موت جي فرشتي کي چون ٿا ته منهنجو ميهار ڏار ڏاڍهن آهي، لنهڪري لوڪن جي ڳالهه مونکي دلچسپي ڪا آهي. سائي ڳالهه سنڌي ڪري. موت جا فرشتا ڏسي انهن ڪار، پڄي لي لوڪن ڀيو ڏنو، مونکي لنهن سچو ڪو ڏس ڏ يعني موت وقت به طالبن کي مطلوب ياد آهي

پر لنهن ڪارڻ موت کان نڀجي ڀهڻ ته عن لنا سرلٽر ۾ موت اُمر آلما ڀالي آهي لنهڪري مان جو چڏيندس، سا رمز ڦڏي پهچ وارن جي آهي. ارالو واز الا بولين! ۽ جو آهي له دو ولهن جي آهي له پهنجيءَ اچا سرلٽر الياڪين. موت سمدن ۾ آهي. پاڻ موت جي وس ته آهن.

پردا نشين

بابا! واپس موٽي آيا.

ها پٽ. درويش دور نه آهن ئي ڪونه. الي ئي ملاقات ٿي ويندي.

پر بابا! ويا به ڪڏهن وريا.

پٽ، اها حقيقي عشق جي ڪلابازي آهي.

ڇا مطلب بابا. مون سمجهيو ئي ڪونه.

پٽ گاڏي ڇڏي ويئي. نراس نظر ڪٽي ڪوچوان ڏانهن نهاريم ته صورت ۾ سائين سڌي پالسر. منهن تي مرڪ هئن. ڇوڪ انهن ٿي ڇپانون ته مان هردم لوبان آهيان. ڇاڪون ٿو هلاڪي ڪري درگاهه دراز وڃين؟

بابا! اسرار آهي!

ها پٽ. پر اُن لاءِ جي انهيءَ پد نه پهتا آهن.

سچري چندرا، سهاڳڻ ٻاڳڻ، ٻيهڻ ساولري، سرگواسڻ، بيمار هئي. چندرا لنهن رات سدس ڪمري ۾ سار سنڀال لاءِ سڏي هئي. ڇا ڏسي ته سائين سڌي ساولريءَ کي ڪلهي پاڻي کنيو پيا وڃن. ان ڏانهن آندر ساولري چل بسي. سائين سڌيءَ سنڀالي ورتي.

چندرا ڏيهه نين، ٻار نه نيون. ٻهر سنتان اُچان

طهوُرا، بهشت جو شراب، ۽ بطور إنعام ڏيو. بعـ
ڪرم جو شُڪل. سو مشاهدو ۽ نه ٿيو. سا سؤدي باز
آهي. سرلهوڪ سڪ جي لمڻا آهي. جي همت نہ
غب. هوڏاهن "طمع چڏ لمار" مضمون جو شان
آهي. لنهڪري جيڪڏهن لوڪي حضوُر جي و
حاصل ڪرڻ جو چاه آهي ۽ طهوُرا جي ۽ طمع چڏ

سائين ليرنداس جي مثيرَ جنهن دم ڏلو پيٽي ۽
دوست جو د هدار ڪهو پيٽي. ملڪ الموت سمدن پا
هڏو بيو هو. هيءَ پهچ جا علحدا درجا آهن، جي سا
لوڪ نـي سمجهن. بين ڪاج نـاد ڪا. جي هنتا،
وري نه ورها. جي ورنا، ۽ ألاني کهڙي مهوُر
کهڙي صورت پاڻي جمر ورلو. لـ پوه ڪفر ذ
جي عاهدي پري ڪبر. ۽ هدو اماں، لهين ڪر
ڪونه. خدا آهي جو خبر ڪري ۽ باقي ۽ "پيٽي
مون پتار."

روح به آهيان. ٻار پردو آهيان. مان پردا نشين به آهيان. جيئرو آهيان ۽ سرگواس ٿي ويو آهيان. مان ڪٿي جو ڪٿي؛ ڪڏهن ۽ ڪنهن وقت به پهچي سگهان ٿو.

ننڊ ۾ سمهيو پيو آهيان. فوٽ بال راند پيو ڪريان. بال کي ٺُڏو ٿي هڻان. اکڙ کلي پيئي. ڇا سبب؟ ڏسان ته پير وارڻ ۾ اٽڪيو پيو آهي. انهن سبب ٽنگ پوري نه ٿي ڪانه جو بال کي ٺُڏيان. ٻه چِڪ برابر آئي ۽ جاڳي پيس. مطلب ته منهنجو سڄو باقاعدي ٻن مشغولين ۾ وچتر ٿي پيئي ٿي جيو. ڪٿ لي سمهيو ۽ پيو آهي. ساهه به کڻي پيو. جو لکيو هوندو تنهن ۾ ڏٺو. پر راند ۾ پيو ڪري. جو نظارو اهو ڪو ڪونه پيو ڏسي. پر ٻاڻ پنهنجي روپ ڪيل ڪيليو پيئي.

پاڻ سان سمهيو پيو آهيان. پاڻ ننڊ مان اٿي ڪڙو ٿيو. ڏوڪنداڙي مون کي ٻئي آڻا رهيا ئين. جي لو مونکي چماٽ هڻي ڪڍي. ڇا سبب؟ گهر جا ٻيا ٻالي ته اٿي ويهي رهيا. شرمائجي چپ ته ننڊ ۾ تول ڏوري ڪاڻ انسان جهڳڙو ضرور ڪم وٺي؛ ٻانهه مٿي ڪري چماٽ به هڻين مانءِ. پر مون کي ڪهڙو سماءُ ته برابر هي سُتل ٻانهه ڪٿي وئي؛ سڄ ٻاڻ چماٽ لڳي وئي.

ته ڇا سپنو به سار جهڙو آهي؟ جي ها. ٻيو ڪو جواب ٿي نه سگهي. جهڙو ئي ٻيا، ته هي سنسار

ڪونه ٿيو هو. ماءُ جي دل اداس. هڪ اسر جڏهن ن
ان سڄاڳ ٿي ۽ هڏڏ ڪنول صاف ٿي ڪيائين،
وڃائي ڇمنان ڇار ڪار ڪون ڏنائين. ڇا مطلب! لاڳ
ڇار ڀيٽ جاوس.

هڪ برهمچاري اچي مهمان ٿيو. اسهڻ لي سانـ
ين اسٽيشن تي اڀرڻ لاءِ ويا. مهمان کي تعجب
ڳالهه ته ميزبان ڪاڏهن هڪو خاص پرڀچڻ ڪونه پڇيو ه
برهمچاريءَ کي پڻهن شوق پيدو هو. شق پرکوان
روزب ڏاوڙ ڪري پڻهنجو پرڀچڻ، روحاني راز،
ڏنو، لڏهن سائين ليرنداس جن ماٺا پارٿيءَ ج
روپ اختيار ڪيو. ڪرامت جي برخلاف هوندا ه
ٻئر وقت کي سلام ڪري برهمچاريءَ جي همٿ ٻ
جي عين مراد، اهو عام ڏيکاريائون.

نيمي بصريءَ جي ڳالهه ڪندا آهن. آڳاٽي قلندر
جي قطار ۾ اڌ قلندر شمار ٿئي. وٽس هڪ درويـ
مهمان ٿي آيو. ٿڪي پڻهنجيءَ شڪتيءَ تي ناز ه
رت ڏنائين ته پاڻيءَ تي ٻيهي ڪري هلي ڳيان گوشـ
ڪريون. تڏهن نيمي صاحبا، جنهن ڳالهه جو اصل مطـ
پرکي ويو هو، چيائونس ته هوا ۾ هلي ٻهڻ سنو ٿيندـ
جو اُت لوڪ نظر کان پري هونداسين. درويش شـ
۾ پڏي ويو ۽ پيرن تي ڪري پيس.

سرلـر آهي. روح پـ آهي. يان سرلير آهيان.

ٻار نه ڄمندا هئا. پر ٽڪاءُ ڪونه ڪائيندا هئا.
لڏهن مايوس دل ماءُ هڪ رات سمهي پيئي هئي، ته
سندس سرڳواسي پُوڄ پتا سا ڪيس روپ ڌاري اچي
آسيس جو هٿ گهمائيندس ته پٽر سنتان ٿيندو جنهن جو
نالو نارائڻ هوندو. ٻئي ڏو لکي ولڻو ڄڻيءَ جو نالو
نين نارائڻ آئم.

نياڻيءَ لي روح گهرائيا آهن. اها نه عام آشڪار ڳالهه
آهي. ڪا خاص نياڻي ڪاڻ گهرجي، ڪا اڳرٿي،
ٽڪو اشنان، ٽڪو ڪرم ڪاپ آپ. هٿ رکيا ۽ روح
آيا. ڪڏهن ڪڏهن نه اها نياڻي پاڻ ڪان پاٺهين
نچڻ لڳندي هئي. اهو آزمودو آهي. ٻيو پيغل ڪٿي
وهو هو ۽ هٿ اَزخود هلي ڪري آيل روح جو نالو
لکندو هو سندس گهر ٻه ڪا هوندي هئي ته اها به
لکجي ويندي هئي. روني گهرائين. ٽاڪو ٻچائي
رکٿو ٻيو. واس ٿئي ويو هليو. ڪُڪ هينيان لڪُ ٻيو
آهي. سو قؤل سيائن جو آهي

هي اَنت لهڪجي ساهيا! مان ۽ تون نه رواجي انسان
آهيون. ٻر جي ڪامل شخص آهن، سي نه جيئري
سماڌي لڳائي ڪٿي جو ٻڌڻي سگهندا. سرڪار
هٿي، روح هٿي. سرڪار مان سرڪار! هٿ ساڪار. هٿ سو ڪيم.
ڪڏهن ٻنهي هٿ ساڪار. جهڙو موقعو، تهڙي ڪلا.
لڳٿي شڪتي آهي.

دوست! منهنجو هڪ عرض آهي. ٿيئن رکي نه

طاهر ظهور، ۽ هو ڳُجهن سمسار. لڪل، پردي پٺيان
دنيا ڇڏيسين، نه هو طاهر ۽ هيءُ لڪل. پر اُچي وڃ
سگهون ٿا. ڏسڻ ۾ اُچوتا پانڌ، سلامت ٿرالي. پر حقيقت
آهي نه روحَ آهن. روح روُپ ڌارڻ ڪن ٿا. رو
سوڪهم روپ اُوستا ۾ به رهن ٿا. هڪُ نيترن سان ڏسڻ
اهيون. انهي جو ڇهاءُ محسوس ڪندا اهيون.

بر پاسات وٺلي، گروه جي ڪوليءَ جي ڪرڙ ڪ
ڏولير نه هيٺ محلي ۾ دروازي جي چالئٽ لي براجم
سفيد پوش درويش جو درشن ٿيو. مانٽن سان ڳا
ڪم نه جيانون نه محلي ۾ بارهين؟ جي پير جو واس
آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڪن کي درشن ڏيندو آهي
آنءُ وڏال شهر سهوهڻ جو. مشهور ڳالهه آهي نه سيوه
۽ روهڙي سوا سوا لک. پيرن فقيرن جون نگريون آه
سي ڪي سڀ ڏسڻ ۾ ايندا آهن ڪين؟ جڪن ڪ
آهي درويش سوڪهم سرابر استثنيءَ ۾ رهندا اُچن ٿ
ڪڏهن ساڪيات ڪڏهن آلوُپ پنهنجي وجود جي
ڏيار پندا آهن.

منهنجي ماءُ ڳالهه ڪندي هئي نه سندس پيڻ ڙ
ماسيءَ کي روز رات جو سمهڻ وقت ڪو اُچي زورَ ڏيندو
هو. ڏسڻ ۾ ڪونه ايندو هو. پر نيون جو آواز ٻڌڻ
ايندو هو پوءِ پنهنجيءَ اچا ماسي چوندي هئس "
بس ناراض فقير هاڻي وڃ." آواز بند ۽ ماسي نن
آرام سان سمهي پوندي هئي.

صوفي فقير

" اوُ ڪو ٻيو ڏهم جنهن سان پسين پرينءَ کي. "
شاهه

سائين ٽيرٿداس جن صوفي هئا ڇا؟ سوال آهي ته صوفي ڪير؟ جو ڪو به حق جي ڳولا ۾ آهي سو طالب ٿو سڏجي. لباس جي لحاظ طالب کن ڪهاڻي ڪمبل پائي پاڻ کاٻڙي سڏائي؛ يا گيڙو رنگا ڪپڙا پائي جوڳي سڏائي؛ يا صوف ڪپڙي مان ٺهيل وڳو ڍڪي ته صوفي سڏائي، سا ڀيکه کي ٺيڪ آهي. اهڙن وڳن ڌارڻ لاءِ گرو نانڪ صاحب جن جو گفتو آهي:-

" من اُنڌا نانءُ سُڄان. "

لاڏهن شاهه صاحب جن من سڄان جي وصف ٻڌائيندي بيت چيو آهي:-

" صوفيءَ ڏوئي صاف ڪيو ورق وجود جو. "
" لهان پروڙ ٿيو، جيڪري پسڻ پرينءَ جو. "

لاڏهن ته جي سائينءَ جا پيارا آهن سي صوفي آهن. جن انسان کي پيار ڪير آهي؟ انهيءَ ياڻ ۾ پيا رهن ٿا، سي سائين جا پيارا لال آهن. انهي رنگ جي رنگا سي صوفي سڏيا. انهن جي جيوَن ڌارا اُجول امرت ڌارا

لوڪي ڪو ڏسي ويٺو. لوڻ آلڪي نيٺو ڏسڻ معنيٰ
آهي ته هوءَ ڪونهي هوءَ جيڪو لوڪي ڏسي ويٺو،
انهيءَ ٻئي لڪي ويٺو. لوڪي مدد نه ڪري سگهيو. لو
سزا نه ڏيندو. انهيءَ ڪري ڇا؟ پوءِ بنا ٻاو ناهي
ٻئي جي مراد پورم سان نه ٻرمن جي سوجهي سان آهي
من صاف رکو. وهدوار نه ڇڪيو ره. انهيءَ وار نه و
نه ليندو لاهن، جڏهن لوڻ لوڪ ڇڏي پرلوڪ ويندا
ته اهي روح لوڪي گُلن جي ورکا ڪندا. انهن
چهري ته چمڪ هوندي.

۽ اهڙا ڀانئي ڪيتا سامي، جن به ڪٿي آهي. سندن سلوڪ آهي:

"جڏهن ڀليو ڀاڻ، ڀلي ساڌ سنگت سان.
سو سامي رکي ڪين ڪي، ويو پاءُ ڪڏهن ساڻ
سڀ جو گهري ڪلياڻ، پرلتم جاڻي پنهنجو."

آيت شاهه جي ۽ سلوڪ سامي جو هڪ صوفيءَ جي بيان ۾، برابر بيٺا آهن. "مڃهائي مڃ وڃهي،" سو ڪيو جو ڀاڻ ڀلي. "ٽڪي لهين جو واهرو،" سو ڪيو "سڀ جو گهري ڪلياڻ."

سانئين ڀير ٽداس جن جو ٻيو ڪمري ۾ وڏي ڌيان سماڌ ۾ رهندا هئا، سو مڃهائي مڃ وڃڻ جي نهر حاصل ڪرڻ جي من مراد. پڙهندا هئا ۽ اڀياس ڪندا هئا ۽ انهن ڪنن جي حاصلات لاءِ جتن ڪندا هئا، جڏهن ڪارڻ هوُ وهنوار ۾ سڀني کي پنهنجو پرلتم جاڻن. من جي ڪشلتا ۽ نروڙتا جي پاوَنا سندن اڀياس جا خاص وشيه هئا. چاڪاڻ ته صوفي لاڪوفي جي اهڃاڻ عمل ۾ آهي، حرفن ۾ نه. ۽ عمل ۾ سد پاونا سان هڪ نظر سڀ سان ورتڻ صوفي لاڪوفي هئڻ جو ثبوت آهي. سد پاونا نيمه واس ڪڻ آهي. ۽ نيت واس ڪڻ وارو مهان پرش ڪرم ڪندو رهندو آهي، هن منتر جاپ ڪندي، ته، "اڀي لوڙ پياءِ، انکي او جاني." هنڙي ڀاوَن منتر اچارڻ ۽ ويچار ڪندڙ منش پيار ڀري دل ۽ دنيا جو پيدا آهي. ساڻ ۽ دم گذر اهي سندس جاپ جا شبد آهن ۽

جهان صاف ستري هڪ ئي وحدت ذارا آهي . هوُ پڻ
۾ ۽ لسا پرلتم پسن.

سائين ليرلداس جن جو صوفيانو لباس ولشمي رنگ
جوُن ڏنو آهي. سندن رلگهن ولشمي بستر به ڏنو آئم
سندن جُتي به ڏني آئم. پر رسالو بلي شاه جو به ڏ
اٿم جو پاڻ پڙهندا هئا. هُن ۾ سندن هٿ اکريل نا
لکيل آهي. ساڌارڻ ڊنگ، ني ـ الهم ـ گياني . ناو
انت. لا. اٿيان پنهان خالي پنا آهن جن تي ڏيهاڙي
کي لکيل آهي. پڇن مالا به آهي. اُن ۾ به خالي
لي ڏيهاڙي کي لکيو اٿن. پر ڪٿي به اهڙو اشار
نه ڏنو اٿن ته ڪو هو پاڻ کي صوفي سڏائڻ جو شوق
رکندا هئا. سچل سائينءَ جي پڙ جا هئا. الهيءَ سرمست
عاشق مولا جي پڙ تي "نانءُ سچان" وارن جي
ڪار هوندي هئي ۽ ڪماني ڪر. قبول پئو. گياني الهي
پڙ جا پوڄاري هئا ۽ اهوئي دستور قائم رکيائون.

'ڪماني' صوفيءَ جي صاف ورق وجود جي پڌ
ڪري، ليکن لاه شاه صاحب هي بيت چيو آهي:-

"صوفي لاکوفي، ڪون پسانئيس ڪير،
مجهان ني مجه وڙهي، پڌر ناهس پير،
جنين سائنس وير، لئي ليين جو واهرو."

هيءَ هڪ ئي وحدت جيون ذارا جو اظهار آهي
جنهن دشمن دوست جي وچ ڪو وڇاندڙ ڪوئي

لڏ پلاڻ

خُزان ٻوري ٻهار جي، هليو آ سوداگر ڪرڻ سودو.
ڏيو رنگ ڏسي، دڪان دل سوداگر ڏنو هوڪو،
لڳ ڪرڻ سودو.

قلندري نارائڻ

ٻرشمت وانو مدبل هو. تعصب تر. سنڌ، سونهاري سنڌ، پياري جنم ڀومي ڇڏڻي آهي. سائين ٻيرتداس، دکي ٿي دل ۾ اهڙو احوال هڪ دوست کي لکيو هو. اولادي هئا. ٻه جي ڇڙا چاند صوفي ٿي هئا، ۽ جن جي مريدي هندن کان وڌ مسلمان ٻه هئي، تن لاءِ ٻهڻ ٻيو ڪو چارو ڪونه هو. ڇڏڻي آهي. هندُ هلڻو آهي. ٻرسو نه ڪنهن ومت! ڪنهن هند! وڏ اولادي. اَٽ ٻار. هوا الٽي پئي لڳي. تعصب ۽ آپسوارٿ وچان، ڀهڄا ٻراوا ٿي پيا. جيڪي صدق وارا هند ۾ رهندا هئا، سي ٻاسو ڪري وٺا ۽ جي سنڌ ۾ هئا، تن مان ڪن نه موڪلايو نه ڪونه. واهه ڙي! دنيا واهه! سڀڪو منهنجي مُنهن مُنهن موڙي پئي هليو. جيڏي سنڌن مهنا هئي، اوڏو وٺي صدمو رسيو.

وهنوار پر سنڌس اوچ سپاءُ جا شاهد.

آهڙي هردلعزيز اعليٰ سڀاءُ وارا سائين ليرنداس
جن هئا. انسان جي ڪمزورين جو ڪين احساس هوند
هو. ٻئي ڪري ڪنهن سان ويهر نه ڪندا هئا. ٿڪ
ورتي ڪا دليل بازي ڪندا هئا. پر دل جي ادار
جي اوهد، هو ڪنهن کي هر وقت پنهنجي وت آ
مدد ڪندا رهندا هئا. ورهاڱي وقت ۽ ان مصيب
جي ڏوران ٻارڙهن ڏهر ٻڪي رهڻ جو انوکو مثـ
پيش ڪيو. ياد هجن "نانڪ نيت صاف ته در
پوان قبول."

گياني سنت سڄان جي رهڻي جيڪڏهن ڪڍ
سگهيا جو ٻاٽ آهي ته اهو صرف انهيءَ مدنظر ته ه
دل جا صاف هئا، ۽ نه ڪ ڪرامت جا صاحب ه
آهڪ اذار لاءِ ڪرامت جي ڪلا ڪوئي ساڌن نه آهي
نيت صاف هڪ نڪ هڪ جتن ۽ ساڌن آهي. ۽ ني
صاف صوفي سڌو آهي. لهن حساب سائين ليرنداس
صوفي هئا.

هڪ دوست کي چٺي لکي هئائون ته، ”انسان کي ڪي مجبوريون آهن، ۽ هو حالتن جي زور ٻار اچي انسانيت جو ليڪو لتاڙي وڃي ٿو.“ مطلب، ته انسان سڀاوَ کان خراب نه آهي. ڪمزور آهي. پنهنجي ارادي جو تمڻن سبب حالتن تي قابو نٿو پائي سگهي. هو دلير ناهي. پر ڪانئر نه هئو. دلير سڀ نه ٿيندا آهن. ڪروڙن ۾ ڪو ڪو. ته پوءِ ڏيان ڏوهه ڪنهن کي. انهن من کي لساڻي ڏيڻ دل جا ڳوڙها دل ۾ پيٽ لڳا، ۽ ڪنهن سان به نه ڦٽائيائون. مجهه نسي مجهه پائڻسان وڙهندا هئا. ۽ سڀني کي پنهنجو پرتم ڄاڻندا هئا.

سنت چڏي اچي هند اڏيائون ته بنارس ۾ رهواس ڪيائون. واه جو پاڻ آستان ڳواهي لڌائون! جتن سنت ۾ لشن هٿ هر ورهستوار شام جو چولڪي ڪندا هئا. سندن سائين سائن ڪهڙا ته پيرا ٻر پنهنجي رفان انهن کي لکي موڪليائون ته چونڪي تسي سکيو ته لڳائيندا رهو. هڪ کي ته صاف اکرن ۾ لکيائون گرهست جيون جي سوڀيا انهيءَ ۾ آهي ته هر روز ست ۾ گهٽ هڪ ڪلاڪ ڌيان ۾ جو ڌيان ڌارجي ن من جي ورلي صحيح ڪانئي هلي. نه ته پسونءَ ۽ ليءَ ۾ ڪهڙو فرق!

پاڻ گرهستي هئا. ته گرهست آشرم جي ليمن جي هو ولي ڪندا هئا. سڀ ڳالهه ڏي ڌيان ڏيندا هئا.

ڪري رامچند چوندا :-

”اُدا رهڻ منجهه دنيا ڇاهين،
تان لون جڳ جي رهه پوري
”هيءَ دنيا اُنهي رهڻ ساري،
لنهسان گهر جي سالت صبوري.

”جڳ جي رهه پوري.“ سو ته ٿيو لنگر ساڳر واري ڪار ڪرڻ. جتاني سان ورتاءُ ڪرڻ جي هدايت آهي. اعزو پانڪ ته سائين ڪان پڙهيو ڪوئه ته ها باقي ”گهر جي سالت صبوري“ پانڪ ته من وٽا هون شهري ڀاڱ جو واڪ آهي. جنهن زندگي انهي سان جو پرتاڌ هئي. پر سڌ به نه هئي. صبر ۽ رهه آهي ٻاسو ڪري زندگيءَ جا ڏکيا سکيا چار ڏينهن گهارڻ. ٻرهن رمز هڪ مراد اُنڪل آهي جا فقير جي سوڀيا ۽ ڏيندي آهي. ”اُڳ اُڳرائي جو ڪري خطا سو ڪاڻي“ برابر سائنه صبوريءَ جو پانڪ آهي. هيءُ پاو ضرور اُپري لو ٻڌهي ته اُڳلو ڪٿي جو ڪر لو ڙيندو. خيال پر نه ٻرق اُچي وڃو. هيءَ سڌ ڀاونا سر ناهي. سائين گيانيءَ جو سر الاپيو سو هو:-

پيار مان اهڙو ڪرهان، جيڏي منجهه ممدر مون دل
خوشبو مان ڏيندو رهان، جنهين دم اُندر مون دل

قلندري نار

هڪ دوست کين واچ سوکڙي ڪري ڏني هئي. سندن پٽ جنهن سا خراب ڪري ڇڏي. ٻيهرِ موڪلي درست ڪرائانون. دُرست ٿي اچڻ لي صندوق ۾ بند ڪري رکيائون. موه نه هو. پر ڪ ساڻ ڏنل سوکڙي سڪ ساڻ سنڀالي رکي هئي. دوستيءَ جو قدر هوندو هو ن.

شادي جسماني ڇڪ جي پُوراي جو ساڌن آهي، لهڪري ضروري آهي. پر لهڄا نمبر آهن ۽ پهڄن دوستن کي اُن بابت ۾ هدايت ڪندا هئا. شادي شده جوڙي کي اپديش ڪندا هئا ته پر ڏن ۽ پر لپ جي پچار پاپ آهي. سائينءَ سونهن خلقي آهي سا ساراهڻ سائينءَ جي بندگي آهي. پر ڪي ورلي اهڙا لهڄندا جي سونهن خاطر ٿي دل شاد ڪري دوست جي ديدار جو اُتيو ڪندا. لهڪري ٻاڻ پلي هلڻ سياڻپ جو ڪم آهي. اِنسان جي ڪرڻ جي ڪا مُند ڪانهي.

هڪ دوست کين اُحوال ڏنو هو ته هنجي زال وڏي ڪ بار جڻ جو چاه نٿي رکي. موٽ ۾ سائين سندر سمجهائي ڏنس ته هٿ سوال جڻڻ ۽ ن جڻڻ جو ڪونهي ۽ سوال سنجوگ ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جو آهي. اِها لما روڪي سگهو ته واه واه. باقي جڙتو وسيلا اِستعمال ڪرڻ روا نه آهي.

سائين ليرلداس جي رهڻي ڪَن گرهستي ۽ من بيراڳيءَ

شاديءَ جو معاملو هو. ڇوڪر جي پسنديءَ ک
خاندان جي مربيا ڏاڍا. هاڻي شادي ٻن دلين جو ميل آه
پر ٿيڻ گهرجي. مطلب اهو نه آهي ته واسطيدار ڏو رکيو ڇوڪ
۽ ڇوڪري آهي. ڄاڻولي آهي، سانڍهن ٻه آهي، پڙهو
ته آهي تنهنڪري گهروارن جي پسنديءَ ٻه اهميت ر
ٿي. هر خاندان سماج ۾ پنهنجو درجو رکيو. هيءُ ليکو ا
ڀاونا جو اڳرو سوال نه آهي. پر حقيقت کي تسليم ڪ
آهي جا سيانپ آهي. جڏهن سندن وس ڪان ڪ
نڪري ويئي تڏهن دوستن کان ڇڪ ڇاڻ ڪرايائو
مطلب، ته ڇاڪاڻ ته ٻراڳي من هون تنهنڪري ان
ڳالهين لئي ڏيان ڏيڻ سندن ڪم نه هو؛ اهڙي سندن
نه هئي. اهڙي روش هو پنهنجي مرض کان مـ
موڙڻ جي برابر سمجهندا هئا.

سندن ننڍي ۾ ننڍو ڀاءُ، مولچند، بمبئي ۾ پڙه
هئا. هيءُ ورهاڱي کان اڳ جي ڳالهه آهي. سار سـ
لهڻ لاءِ، سنه ١٩٣٧ع ۾ پاڻ بمبئي ويا هئا. ڪيس و
وطن ويا. انن کي مشغوليءَ ۾ لڳائڻ جي مد نظر نار
۾ بجلي گهر کولي ڏنائونس. دادا مولچند پاڪ
۾ ئي رهيا. هن سال واپس آيا آهن ۽ لاڳاپا سب لاه
۽ هاڻ بمبئي ۾ رهندا آهن. پنهنجي درويش ڀاءُ
نوتنداس، جو بيمار رهندو هو، تنهن کي پاڪستان و
آيا ۽ گڏ بنارس ۾ رهندا هئا. حاصل مطلب، ته "ف
ڀالڻ ڌرم آهي" مٽر جو گهرو اپاس ڪيل هو ن

موڪلائي

پنج ورين ۾ هليا شبدي ساگر لئي ڏيڻ تو لاءِ شاهدي.
هن نه توڙيو آهي واعدو جي ڏسو جاچي پنهنجي مرادي.

نارائڻ قلندري

پنج ورين جي درگاهه سائينءَ وڏي جيءَ ۾ پراڻيءَ
جا شبدي ٿي هان، نه ساقي چا رهجي ويو انهيءَ
شاهديءَ نه انسان جو ڪيل واعدو الله تعاليٰ سان نه مان
ندو، اون بندي نواز مولي پنهنجو، جي پيرويءَ باعزت
ڪئي وئي آهي. سامهي سنمت جن جو سلوڪ آهي
"مانڪ، د ڀهي، الم ليکي نه لائين!" خداوند تعاليٰ
ندي کي راسي ڏني آهي نه چوکو وڻج ڪري واپس
رجان ه. واپس وڃي بندي موڙي ساري سائين جي
گيان ڏي، نه حساب لئي مرادي راسيءَ ڪان وڌ اڪ
ڪتي. جهوڻ سقل ٿيو.

سائين ٽيرٿداس انهيءَ رمز چوٿين جولاءِ سنه اٺو اڻه
ٿو نيونجاهه ۾ سفر پورو ڪيو. ان وقت بنارس مان
ڏي اچي مدراس ۾ رهڻ لڳا هئا. سنت ڪيتلداس
ن پرامي هئا. جن سان هن جي پهرين ملاقات سچل

جو اُنکو مثال آهي. طالب کي پنهنجي خيالن تي اثر
ضابطو هئڻ گهرجي جيئن هڪ وڏي ٻيڙي وڏيءَ ل
هوائي نه پڇي وڃي. سامهيءَ ٻيڙي ٻئي هڪ ٻئي ج
سان ۾ هئڻ گهرجن. خود ٻار گرهست ۾ وڌندي، ڇه
ٻار ليب نام سان جوڙي رکيا اُٿون. گهر جڏي وٺڪ
ڪرڻ ويا هئا. اُتانون سائنس جي ٻڙ د رڪاه دراز ج
وٺڪار جڏي گهر وڙيا هئا جت پنهنجي پنهنجي رنگ
۽ نڪ وٺڪار جوڙوني وانو مددل پڪوڙي وه
نڪاٽو ڪوڻ ڪيلو هئاندون. سندن گفتگو ني گيا
ڪٽا هوندي هئي. دولابين دولاب ڪنهو يا پرنم
اب حاصل جيو لهجي چمتا ڪين خبر ڪا هوند
هئي. جو جو هين مشورتي ڪاڻ ني چاهي. پنهنج
من جي موج روحاني مشغوليءَ ۾ مڪين رهندا هئا.
اهو ئي ڪارڻ هو جو ٻراڻ ليا گرڻ وقت ڪنهن کي
خاص هدايت ڪري ڪون ويا.

هئي پتا جي وڇوڙي ۽ ودوا ماتا جي ڏهاڳ، حالت
سڀني اولاد زارون زار روئڻ لڳو.

هن وقت سندن ٽي ڌيئر، جمنا، چندران ۽ لاج
حيات آهن. ڇهن پٽن مان مرلي پٽ هشوُ جو ڪلڪتي
۾ رهندو هو گذاري ويو آهي. ڇگو وارو وڃائي ويو.
دوستيءَ جو سچو ۽ عام ۾ پيارو هو. سنڌي نوجوان
منڊل ڪلڪتي واري سندس پياري ياد تازي رکڻ
لاءِ سنه ١٩٧٢ع ۾ عاليشان جلد ”روز نامچ“ جي
صورت ڇپائي پڌرو ڪيو. اُهن سال سيپٽمبر ٢٣ سنه
١٩٧١ع ۾ گذاري ويو هو. جيوت، هيرو ۽ ڦتو حيات
آهن. هيرو لنڊن ۾ رهندو آهي. ڦتو ڪلڪتي ۾ ۽
۽ جيوت سيان ممبئي ۾. سندن ودوا ماءُ پڻ گذاري
وئي آهي. اُهي جي اولاد، نو ٻار، پنج پٽڙن ۽ چار
ڌيئرن مان هڪ پٽ گوپي ۽ ٻه ڌيئر گلاب ۽ مولچند
حيات آهن. سندن ڀاءُ دادا ٽوپڻداس ۽ سندن حيالي ۾
ي راهه رباني وٺي ويو هو. گلابراءِ ۽ مولچند ممبئيءَ ۾
رهندا آهن.

ساڌو لن سهتر جيوت لـ گهر ۾ مندر ٺهرائي ويٺو
هي ۽ سرڳواسي پتا جي مورتي ياد ۾ مڪان کي سڏيندو
ي ”ليبرٽ آستان“ آهي. صدق جو اظهار آهي. چوٿين
ولاءِ ورسيءَ جي تاريخ آهي - موقعو وٺي هي
ستڪ جو گهالي جي گيان ڪٿا آهي، ڇپائي پڌرو

سائينءَ جي پرڙ لي لي هئي. پوءِ ڪيئل سائين به اڃي
عمر آباد رهيا هئا ۽ سائين گيانيءَ جي چگو وڌيڪ
لي ويا هئا. هن درويش سائين جي پرلوڪ پڌارڻ جي
لي هيءَ ڪولا ناهي هئي.

”مهو هو مولاه جو چوٽين تي نجاه
جوت ملي لي جوت سان، مرلي لوڪ مڌهان
آواز ليو آڪاش مان، عاشق ڪين مرن
جيئرا مرڻ وس پهچي، پريتم ڪين پڇن
اڄ سدي هيءَ ڳالهڙي، هو عاشق ڪو نه سڄن
ڪيئل هاس ملن، مڙن پڻ محبوب سان.“

اِنهن براهر آهي ته سڀ گيان ڪٿا ڪئيندي پرڀو ڏيندا آهن ته اُن پراڻي پنيان چو روئجي ”جو اَئيو گهر جاءِ.“ پر اهو نيو جمل مٿي چانيل برف کان پڇي ”ته ڙي! سج جي گرميءَ ڪارڻ تون چو ڳري پاڻي ٿي ندي نهر جو روپ وٺي ٿي وهين؟“ پهار بر گرم آهي. ”باڪ بره“ جي چوندا آهيون. لڏهن برف جي وچوڙي دل رئندي آهي. ۽ لڙڪن پرلون اکيو اُنهي شاهدي ڏيندڙون آهن. سڀ به رئندا آهن.

سائين ليلارام داس جي پرلوڪ پڌارڻ تي چا اُرڏانگي اِستري نه رئندي! وڇوڙي جي ڏنگ مار اَستريءَ کان اَلاوا سمدن اُنن بارن مان سڀ حياتُ ه هڪ ڏيءَ ساولري ڪانشن اُچي سرسواس لي وي

سائين مکڻرام تي روحاني رنگ چڙهڻ لڳو. سائين ليرنداس جن جي پاڻ سائين نوپٽداس جي معرفت عرض پيش ڪرايائون ته کين سائين پنهنجو ڪن. لڏهن سائين جن ١٤ فيبروري ١٩٤٣ع تي سائين مکڻرام کي پنهنجي واصپي جو سماچار موڪليو. تنهن ڪانپوءِ گهرائپ وڌندي وئي. ورهاڱي بعد سائين مکڻرام دستور موجب هر ورهسپتي وار پنهنجي رهواس ٻمبئي ۾ چونڪي لڳائيندا هئا جت پريمي پاڻ وٽي لاڀ پرائيندا هئا. سائين جي پرلوڪ پڌارڻ تي سندن مورتي استاپت ڪئي وئي. هر سال ١٨ سيپٽمبر جنم ڏين ملهايو ويندو آهي ۽ چونڪي پڻ لڳندي آهي.

دادا نوپٽداس جن جو ديهانت تي ويو هو. ورهاڱي بعد سُنت تي سنه ١٩٤٨ع ۾ ٥٧ سالن جي عمر ۾ بدلوس پنهنجي مراپي پاڻ سائين ليرنداس وٽ چولو ڇڏيائون. ـج وقت کان بيمار هئا. سندن ۾ تي سرلو لرپال ي ويو هون ۽ پنتي پولدا تي ويا. سندن لکيتن ن ائين اندازو لڳائي سگهجيتو ته سنه ١٩٤٣ع ۾ جڏهن ائين مکڻرام جي سفارش ڪئي هئائون تڏهن سرلو ڪڻ لڳو هون.

زندگيءَ جي پوئين عرصي ۾ بيماريءَ بلڪل لاچار ري ڇڏيو هون. لوبه جي لاس وڪوڙي وئي . اهائي ڏن هوندي ته:

ڪجهه نه.

پرڀتوان جو نه ڪاڻو ٿي ڪونهي. هن مان ٻن جو
ذڪر ڪرڻ ضروري آهي. ڪنول ڀڳت جنهن جو ديهانت
سنه ١٩٥٧ع ۾ الهاس نگر، بمبئي ۾ ٿيو. واڻ جا سائين
جي استتيءَ ۾ گيت لکي چڪي رها آهن. ٻيو راءِ
جيٺاڻي سيوهڻ وارو. ٻئو نان لڏي اچي حيدرآباد شهر
وسايو هئائون. سنڌ ۾ سائين سان جڳ ڪرڻ ۽ شش جو
جوڙ ميل هو. پنهنجا گهرو معاملا به انهن کان سالبار احمد
هئا. مون پنهنجي دوست ڊاڪٽر هرو سدارنگاڻيءَ کي
جنهن لکي هئي ته سائين بمسبت ڪجهه احوال ڏئي
سگهي ته ڀلو. هن دوست پرڻ راءِ جوڻي حوالو ڏنو
هن وقت ملڪ، بمبئيءَ ۾ رهندا آهن. سائين جي سهڻ
جيوت ساڻن ملاقات ڪرائي هئي. ونان سائين جي
گيان ورلي ۽ روحاني انيو جي حوالي ۾ مليل احوال هو
پستڪ لکڻ ۾ ڪافي لاڀدائڪ ثابت ٿيو آهي.

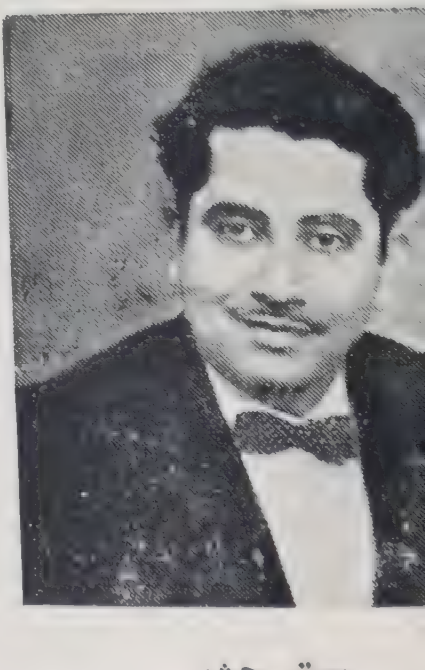
ٿيون روپ نه نرالو آهي. سائين سکهارام ميرچنداڻي
سائين ليرتداس جي پرولر يادگيريءَ جو جهنڊو بلند
رکندا لا اچن.

سائين جن جو پياءُ، شري مولچند بمبئي ۾ رهندا
هئا. سائين سکهارام جي دوستيءَ ۾ هئا جي هٽ الي
رهندا هئا. سائين گيانيءَ جي پهرين ملاقات سائين
سکهارام سان الي سنه ١٩٣٦ع ۾ ٿي هئي. آهستي آهستي

وڏوا سائين ٽيرٿداس

سپٽري ساوتري

سپٽر ڪشو

”هي ٽنگي ٽنگ پرور، پنا سرو ۽ سمنڊ پرپوُ راڪر
لڳو سڄو اربع لڳو پيو.“

”هي ۽ سرسر هاڻي ڏاڍو ڪمزور نستو ۽ بيڪ
ٽڄي رهيو آهي. ڪنهن به ڪم ڪرڻ لائق نه آهي
۽ دکــ بسي رهيو آهي. وڌيڪ اُڪهاڙو نه ڪريو سر

جنم ڏن ملهائڻ جي سلسلي ۾ ١١ سيپٽمبر ١٨
وارو موقعو اتهاسڪ ۽ گردشي ثابت ٿيو. سائين ليرڻدا
جو پيرچار ۽ اناماچار پارسي جاليءَ ۾ ڏنهون ڏ
وڌندو هو. سمنڊ پراهي شرلهان جهانگير مونا پيا
شاپرجي، انهيءَ تاريخ ظلم. ڪيو هو اسي هڪ پسن
انگريزيءَ ۾ ڇپرائي ظاهر ڪيو. سن ١٩٦٠ع ۾ پسن
شاندار صورت وٺي پڌرو ٿيو.

چال پستڪ جو ٽيونيز ڪيل سرو آهي! ”دي رلي
آف رليجينس“، يعني سرو ڌرمن جو تصنيفات ڪ
سار. جنهن پرڻ جا سائين گياني عاشق هنا لنهن در
دراز جي فقيرن جو يادگار آهي. سچل سرمست، نا
يوسف، سائين سخي قبول محمد، سائين ليرڻدا
سائين منگهارام جن جا مال ۽ احوال هن گيان پري
پستڪ ۾ درج آهن.

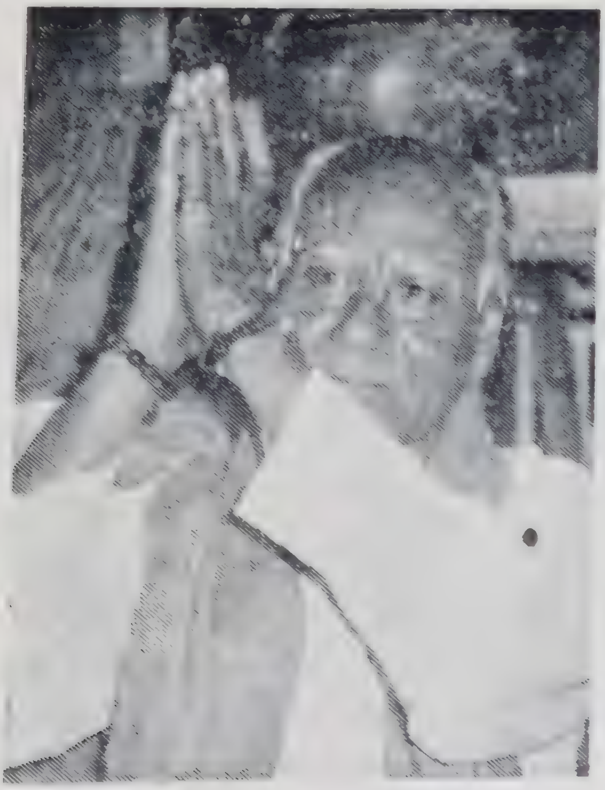
چالـ صدق جو ثبوت آهي! سرورق در
شريف جي بلند دروازي سان سينگاريل آهي. لي
شاپرجي پنهنجي خانداني پارسي لباس ۾ درگاهه شر

كو رمې ه لشو نتو أكـ چڑهيو خمار
ه سلو سچطن قنو، بره چڑهيو بخار. قلندري - (صفحه ۴۹)

دادا ٽوپڻداس - ٽوڪ جي بستري تي

نمسڪارم - سائين منگهاراه

طرف هٿ جو اشارو ڪيو پيا آهن، ڄڻڪ سڏي رهيا آهن ته اچي زيارت ڪريو ۽ لاڀ پرايو. پيو لڏيو! جلد پڪو ۽ اندر من موهيندڙ تصويرون ڏسيو آنند اچبو وڃي. شاہر جي درويش آهي. ڪن ڌارمڪ سنستائن جو شيواڌاري آهي. جوگيشوري، 'سن ٻيم'، سوامي وويڪانند مارگ، بمبئي ۾ رهندا آهن. اماڻي شڪل مٺي زبان جا صاحب آهن. ٻرد اوستا اٿن. ڌرمي ڳالهين ۾ قدم پختو ۽ لکڙو اٿن.

سائين سکارام سائين گيانيءَ جي ياد ۾ "گياني باغ، گرو گهر" پنچ گني ضلع ستارا، پوني ڀرسان اڏارايو آهي ۽ صدق وارن کي نام دان ڏيئي سائين گياني جن جو ناماچار وڌائيندا رهن. تصوير جا استاپت ڪيل آهي تنهنجو ته ڇا ذڪر ڪجي! سائين گيانيءَ جي اڳيان صندليءَ تي سجايل ته جتيون رکيل آهن. …له هڪ، جتيون ٻه! هڪ سندن، هڪ مرشد سائين …ڏي جن جي. ڳالهه ڇا! سائين سڳي هڪ دفعي جڏهن …ي پنهنجي جتي ٽي پالي ته جتي هٿ نه آئين. وسميءَ …پنجي ويا. هڪ نئين جتي، سندن پير جي ڪاڇي …ڪي هئي. ڪلهي ڏانئون. جي اها ڪٽي ويو هوندو …ر، بتر بيتر!

جُتيءَ چرن ٻَرلسٽر - (صفحو ١١٣)

غلطنامو

صفحو	سٽ	غلط	صحيح
۴	۵	أ ب	آد ب
۴	۱۸	المؤس	المؤنس
۸	۳	أسرو	آسرو
۸	۴	ڏ ليدو	ڏسندو
۹	۱۴	هکم	حاکم
۱۴	۸	ٽاري	ٽازي
۱۷	۳	سد	سو
۱۸	۱۶	سلو	سلسلو
۱۹	۸	صالب	طالب
۲۵	۲۰	شمو	شموا
۲۵	۲۲	ٽانڪ	ٽانڪ ڏنو
۲۸	۱۲	رک	رکيا
۲۸	۱۵	گهه	گهٽنا
۳۱	۸	سنتام	ستنام
۳۲	۷	هرسالو	وسالو
۳۵	۱۱	چوري	چوراسي
۳۵	۱۳	يادگري	يادگيري
۳۶	۱	پيرو	پيِر
۳۷	۱۰	چي	جي
۳۸	۱۱	ڪرتاري	ڪرتار
۴۰	۷	فقير	فقير نه
۴۲	۵	ڪونسٽ	ڪوُنسٽ

صفحو	سٽ	غلط	صحيح
۴۲	۶	پهچانو	پ
۴۳	۳	سرسانو پيد	نما
۴۴	۱۷	سمالو	ساما
۴۶	۷	گهڻ	رهت گ
۴۶	۱۱	دالرو	دائر
۴۷	۱۱	گهي	گهِ ل
۴۷	۱۲	من	من د
۴۸	۶	ڏيان ٿهه	ڏيا
۵۶	۱۶	الا	ما
۵۸	۲۰	ٿيع	
۶۲	۲۲	صباب	صفا
۶۵	۱۸	صدائي	صفا
۹۰	۱۳	ايمان	اي ان
۹۴	۳	سلامت	سا
۹۸	۱	ٿهي	لس ل
۹۸	۲۱	هڪ ٿهي	
		سائنس صمو	
۱۰۵	۲	جشن	
۱۰۷	۲،۵	واعدو	و
۱۰۹	۱۲	ودوا ماڻ	و
۱۱۱	۱۶	لکيتن	لک
۱۱۱	۲۲	هوندي	هوندي

شرڌالو سُپتر جو نانءُ نشان

شري جيوترام ٽيرٿداس گماني

”ليرڪ آستان“

3B/1 1st Floor - Sindhi Colony

Sion - Bombay - 400 022

شناس

ليکڪ شري نارائڻ چيتانند ميراڻيءَ جو وچيل پستڪ ”آتم درشن- گياني سائين ليرنداس“، مون کان آخر تائين پڙهيو آهي. ان ۾ ليکڪ گهڻي شرڌا وچان جو سرڳواسي درويش ليرنداس مکڻ مل گيانچنداڻيءَ جي جيون جو نقش چٽيو آهي سو سندس دلي جذبات جو مظهر آهي.

صوفي مت ۽ ويدانت مت ٻنهي ڳالهه سانڍي تن ٻُڌائين اهو ۾ مثالن سان سڌ ڪيو اٿس. سچو عشق هجي، عاشق معشوق سان ملڻ لاءِ دل ۾ تڙپ ڌاري، انتري قدر جو عاشق، عشق ۽ معشوق ٽيئي هڪ روپ ٿي وڃن، اهڙا حوالا ڏئي، گروُ نانڪ صاحب، سوامي ڀرت راج، شاهه عبداللطيف بُلي شاهه ۽ ٻين معرفت جي منزل تي پهتل هستين جا ڪلام مثال طور ڏئي سڌ ڪيو اٿس ته جو ”برهمنڊ ۾، سو پنڊ ۾“، جنهن کي ڳولهين ٿو سو اندر موجود آهي؛ روم روم ۾ رمي پيو آهي.

پنهنجا وچار هر هڪ منزل تي ڳنڍي سلسلو اهڙو وڻندڙ نڀايو اٿس جو پڙهڻ ۾ مزو پيو اچي. ٻاهران ورلي ڪنهن اندر ۾ وچيتر پرورش ڪري. ”جن لڳي ڄاڻن اهي، ٻئي نه ڪنهن اڳيان آ“ ’سهڻيءَ سسئيءَ ۽ مومل جا لاڳاپا عاشقن جي قطار ۾ پوري ڍول آڻي، مضمون اڳيان ۽ وڌيڪ دلچسپ ڪيو اٿس.

ٻولي سليس، سلوڻي ۽ سهڪ ڪم ۾ آندل آهي. مضمون کي ۽ سلسلي وار ڀاڱن ۾ آڻي سٺي نموني سان نڀايو ويو آهي. اهي سڀ ليکڪ جي لياقت جو پورو ثبوت ٿا ڏين.

ٻوچومل جيوترام (رٽائرڊ ٽيچر)، ادڪيرو